

Minusta jää jälki

ILOA JA VOIMAA TIKUTUKSESTA

Minusta jää jälki

ILOA JA VOIMAA TIKUTUKSESTA

Julkaisun kirjoittajat: Päivi Kuosmanen, Satu Pekkarinen ja Tuulikki Norrlin

*Lappeenrannan teknillinen yliopisto
Lahti School of Innovation
Tutkimusraportit - Research Reports No. 33
LUT Scientific and Expertise Publications*

Loppuraportti hankkeesta Tikutus – innovatiivisia, aktiivisia palvelusälittäjiä ikääntyville

*ISSN-L 2243-3376
ISSN 2243-3376*

*ISBN 978-952-265-744-2 (painettu julkaisu)
ISBN 978-952-265-745-9 (PDF sähköinen julkaisu)*

*Graafinen suunnittelu ja taitto: Ankara Design / Anna Räikkönen
Valokuvat: Suomen valokuvataiteen museo/Alma Media/Uuden Suomen kokoelma ja
Tikutus-hankkeeseen osallistuneiden arkistot ja hankkeen aikana otetut kuvat
Painopaikka: N-Paino Oy, 2014*

*Tämä kirja on tehty Euroopan aluekehitysrahaston, Päijät-Hämeen liiton ja
Padasjoen Säästöpankkisäätiön tuella.*

SISÄLLYSLUETTELO

| 7 | ESIPUHE

| 9 | **OSA 1.**

| 10 | 1. ALKU

| 12 | 2. MIKÄ ON MUISTELUTIKKU?

| 14 | 3. MUISTELUTIKKU KÄYTÖSSÄ

| 19 | **OSA 2.**

| 20 | 4. VOIMAANTUMINEN - ONPA OLLUT MELKOINEN ELÄMÄ

| 25 | 5. TEKNOLOGIA - PELKO POIS!

| 29 | 6. MUISTAMINEN - NIINHÄN SE OLIKIN

| 37 | 7. SUKUPOLVIEN KETJU - TAPAAMISIIN SILLALLA!

| 47 | 8. HOITOTYÖ - POTILAASTA KOKONAISEKSI IHMISEKSI

| 53 | **OSA 3.**

| 54 | 9. HYVÄT KÄYTÄNNÖT

| 57 | 10. JOHTOPÄÄTÖKSET JA JATKO

ESIPUHE

Usein kuulee sanottavan, että hankkeiden loppuraportit jäävät helposti pölyttymään lukemattomina hyllyn nurkkaan. Hyvät käytännöt unohtuvat, kunnes joku keksii pyörän uudelleen. Sekin on tullut huomattua, että monivuotisen hankkeen aikana omiin teksteihin ei löydy enää uutta näkökulmaa; asiat ovat niin tuttuja, että itseään toistaa helposti niin esityksissään kuin teksteissään.

Ajatus siitä, että loppuraportin voisi toteuttaa hieman erilaisella tavalla, alkoi muhia keväällä 2014. Tämän julkaisun taustalla on liuskakaupalla hankkeeseen osallistuneiden muisteluja, hankkeen aikana toteuttamiimme haastatteluja sekä lukuisia omia tekstejämme. Kirjoittamisen ammattilainen on jalostanut näistä materiaaleista tekstiä, jonka tarkoituksena on välittää hankkeen kokemukset lukijaystävällisesti ja toivon mukaan pienen innostuksen kipinän sytyttäen.

Haluamme kiittää Kyösti Lintusta ideasta, joka oli niin innostava ja innovatiivinen, että niin me lahtelaiset yliopistotoimijat kuin rahoittajakin vakuutuimme ja saatoimme seistä sen takana koko hankeajan. Kyösti oli aktiivisesti mukana hankkeessa sekä kehittäjänä että ohjausryhmän jäsenenä. Kiitämme myös kaikkia niitä lukuisia ihmisiä, jotka ovat antaneet oman panoksensa hankkeen eri vaiheissa: idean eteenpäin viemisessä, hankkeen muotoon pukemisessa, verkostojen rakentamisessa, idean soveltamisessa ja levittämisessä, myös keskustelukumppaneina, ryhmien vetäjinä, tikkujen sisältöjen tuottajina ja niin edelleen. Kiitos myös Tuulikki Norrlinille, kirjoittajalle, joka rohkeasti hyppäsi tuntemattomaan – hankeraportoinnin maailmaan.

Kiitokset kaikille Tikutuksen piloteissa mukana olleille, jotka ovat antaneet kokemuksiaan, kuviaan ja elämäntarinoitaan hankkeen käyttöön ja julkaistavaksi tähän kirjaan. Oli hienoa, että meidän projektissa työskennelleiden havaintojen lisäksi kirjaan saatiin mukaan otteita siitä valtavasta tarinoiden kirjosta, jota hankkeen aikana tuotettiin. Kiitokset myös Euroopan unionin aluekehitysrahastolle ja Padasjoen Säästöpankkisäätiölle, joiden taloudellinen tuki on mahdollistanut tämän kirjan julkaisemisen.

Toivottavasti tämä julkaisu välittää lukijalleen hankkeen piirissä vallinneen innostuksen ja valtavan luovuuden, joista olemme saaneet nauttia näinä neljänä vuonna Tikutuksen parissa!

Päivi Kuosmanen & Satu Pekkarinen

*Olen kirjoittanut lapsuudesta, nuoruudesta ja
aikuisuudesta joitakin mielikuvia.*

*Alkuun pääseminen ei ole ollut helppoa. Joku jarru tuntuu olevan.
Olin kyllä alkuun ihan innostunutkin, ja kai se tästä käyntiin lähtee.*

Välillä tuntuu, että oikeastaan ei oikein tee mieli muistella.

Jotkut asiat tekevät kipeää. Mitä ottaa, mitä jättää.

Rehellinen kuitenkin pitäisi olla. Kenelle nämä jutut kirjoitan?

Itselleni kai. Pilottina on kyllä hauska olla.

*Aikaa eläkeläisellä on, mutta sijaistoimintoihin on niin helppo tarttua. Tänään
päätän, että kirjoitan jotain edes kerran viikossa.*

*Kun niin päätän, teen varmaan näin. Olen varmaan puolisen tuntia
käyttänyt aikaa kerrallaan. Kuvia on skannattu, mutta nyt olen
johonkin ne hukannut? Ryhdyn tutkimaan.*

*Olen ollut olevinani hyvä tietokoneen käyttäjä,
mutta miten nyt olenkin niin kömpelö kuvien siirtämisessä?*

Täytyy vain kokeilla yrityksen ja erehdyksen kautta.

Aikaa tämä vie!

Osa I.

*Mistä lähdettiin?
Alussa oli idea, innostus ja tyhjä tikku.*

1. ALKU

Miten Tikutus sai alkunsa?

Olipa kerran **Kyösti Lintunen**, lahtelainen eläkeläinen, joka tapasi kerätä terveystietojaan kansioihin. Lääkärit kiittelivät häntä tästä aktiivisuudesta – tiedoitan ovat usein hajallaan eri järjestelmissä, ja lääkärin on vaikea saada kokonaiskuvaa potilaansa terveydestä.

Eräänä päivänä kesämökkinsä lähimetsässä samoillessaan Kyösti havahtui: Entäpä jos minulle tapahtuu jotakin ja joudun paikalliseen sairaalaan? Mistä henkilökunta saa tärkeät tiedot, kuten veriryhmän ja lääkitykset, jos en itse pysty niitä kertomaan? Kyösti tuli siihen tulokseen, että USB-muistitikku on sellainen väline, jolle voi tallentaa tarvittavat tiedot ja jota on helppo kuljettaa mukanaan.

Kyösti, jolla pitkän työuransa ansiosta oli laajat verkostot, kertoi ideastaan **Kari Kempakselle**, joka sattui olemaan kehittämistehtävissä Lappeenrannan teknillisen yliopiston Lahden yksikössä. Kyösti ja Kari kokosivat yhteen ryhmän eläkeläisiä, jotka olivat kiinnostuneita oman terveytensä seuraamisesta ja edistämisestä. Ryhmä kehitteli ideaa eteenpäin. Helsingin yliopisto saatiin mukaan, kun Kyösti ja Kari kertoivat ideasta kehittämispäällikkö **Raisa Valveelle**.

Samaan aikaan tapahtui toisaalla: professorit **Antti Karisto** ja **Helinä**

Melkas vierailivat Japanissa. He kohtasivat paikallisessa hoivakodissa vanhan miehen, joka hoitohenkilökunnan hämmästykseksi kirjoitti kalligraafiaansa englannin kielellä. Selvisi, että hän oli tehnyt työuransa maineikkaan amerikkalaisen yliopiston fysiikan professorina. Tämä oli verrattain uusi asia myös hoitohenkilökunnalle, vaikka mies oli asunut hoivakodissa jo pitempään. Tämän jälkeen hänelle ymmärrettiin tarjota luettavaksi myös englanninkielistä kirjallisuutta, josta hän nautti. Antti ja Helinä olivat yhtä mieltä siitä, että ihmisten elämäntarinoiden tunteminen olisi hoitotyössä erittäin tärkeää ja se voisi tuoda paljon uusia sisältöjä hoitotyöhön ja hoidettavien arkipäivään.

Antti oli jo pitkään miettinyt myös sitä, miten teknologiaa voisi ihmisläheisellä tavalla hyödyntää vanhustyössä. Kun Antti kuuli tikkuideasta, hän oivalsi heti, että tikulle voisi tallentaa terveystietojen lisäksi myös elämäntarinoita ja niitä voisi käyttää inhimillisen hoitotyön kehittämisessä. Hän ryhtyi innostuksenpuuskassaan laatimaan hankehakemusta, jossa terveystikun rinnalle tuotiin muistelutikku.

Kun hankehakemusta saatiin rakentamaan monitieteinen ja innostunut joukko, syntyi Tikutus-hanke. Tosin

*Mikä on muistelutikku ja miten sitä käytetään?
USB-tikku on pieni esine, joka mahtuu kämmenelle,
mutta voi silti sisältää kokonaisen elämän.*

aluksi, ensimmäisissä palautteissa, sen kohdealue arvioitiin liian kapeaksi ja teknologia liian yksinkertaiseksi, eikä sen siksi katsottu tarjoavan tarpeeksi laajaa sovellettavuutta. Onneksi lopulta löytyi kaukokatseinen rahoittaja, joka ymmärsi hankkeen laaja-alaisuuden, ja esitetyt epäilyt pystyttiin hankkeen aikana osoittamaan vääriksi. Hanke syytti innostuksen kipinöitä ja loi uusia ajattelutapoja niin vanhustyön ammattilaisissa, yrityksissä kuin ikääntyneissä itsessään.

Yksinkertainen on kaunista

Lause ”yksinkertainen on kaunista” kuvaa hyvin Tikutuksen filosofiaa. Kun aluksi idea oli tyrmätty liian yksinkertaisena, tämä yksinkertaisuus osoitautui lopulta vahvuudeksi. Tällaisella innovaatiolla on lukemattomia sovelusmahdollisuuksia, ja soveltaminen on halpaa. Tikutuksen innovatiivisuus on helposti käyttöön otettavassa ja sovellettavassa ideassa, ei tekniikassa siinänsä.

Muistelutikkua varten ei yleensä tarvitse hankkia erillistä laitetta, sillä tikkua voi käyttää tietokoneessa, USB-portilla varustetussa televisiossa tai vaikkapa sähköisessä valokuvakehyksessä. Puhutaan niukasta tai säästävästä innovaatiosta (frugal innovation): tehdään kompro-

missi tuotteen hinnan ja ominaisuuksien välillä. Tuotteesta tulee riittävän hyvää täyttämään tärkeimmät tarpeet, ja sen voivat hankkia nekin, joilla ei olisi varaa kalliiseen laitteeseen.

Toiminta käynnistettiin lokakuussa 2010 muistelu- ja terveystikun ideoiden esittelyllä. Jo ensimmäisestä tapaamisesta versoi alkuja: parin kuukauden päästä käynnistyivät ensimmäiset Tikutus-pilotit. Kaikkiaan hankkeen aikana pyöri parikymmentä pilottia, joista useimmat keskittyivät muistelutikun sisältöjen kehittämiseen.

Hankkeen keskeinen toiminta-ajatus oli, että käyttäjät kehittivät tikkua aktiivisesti eivätkä olleet vain valmiiden tai edes puolivalmiiden tuotteiden testaajia. Liikkeelle lähdettiin tyhjältä tikulta. Pilottiorganisaatiot muotoilivat toimintatavat ja sisällöt yksilöllisesti sen mukaan, mitä niiden asiakkaat toivoivat.

Näistä kokemuksista kerättiin sitten tutkimusaineistoa, jonka avulla arvioitiin, miten helppo tikkua oli käyttää ja millaisia vaikutuksia niiden käyttämisellä oli. Tyhjältä tikulta ponnistaminen oli piloteille haaste, mutta se tuotti rikkaasta ja monipuolista aineistoa ja monenlaisia sovellustapoja.

2. MIKÄ ON MUISTELUTIKKU?

Kun aivan tavallinen pieni USB-muistitikku muutetaan muistelutikkuksi, siitä tulee henkilökohtainen aarrearkku. Sen sijaan mahtuu oman elämän dokumentteja: valokuvia, kirjeitä, ääntä, elävää kuvaa. Muistelijan mielimusiikki ja puheääni saavat kuulua. Myös harrastukset ja sekalaiset mielenkiinnon kohteet pääsevät mukaan täydentämään elämänhistoriaa.

Tikun sisältöä voi katsella ja kuunnella tietokoneesta tai televisiosta. Osa aarteistosta voidaan tulostaa paperille ja taiteilla kirjaseen muotoon. Jos muistelija niin toivoo, tikun sisältö kopioidaan tavalla tai toisella myös läheisille.

Muistelutikulta löytyvät tutut ihmiset ja asiat, vaikka näihin olisi ehtinyt kertyä välimatkaa. Tikun sisältö tuo ne taas lähelle sekä muistelijaa itseään että niitä ihmisiä, joiden kanssa hän haluaa sisälön jakaa. Tikku voi jopa auttaa muistia toimimaan paremmin.

Jokainen muistelutikku on ainutlaatuinen, juuri käyttäjänsä näköinen. Ne

aarteet, joita ennen säilytettiin kenkälaatikossa, löytyvät tikun uumenista: elokuva-
valiput, matkaliput, postikortit, neuvolakortit, keräilykortit, koulutodistukset, muistokirjat, päiväkirjat – luettelo on melkein loputon.

Tärkeintä ei kuitenkaan ole väline, vaan muistelu itse. Muistelu joka tapauksessa auttaa oman ehjän elämäntarinan luomisessa ja säilyttämisessä. Kenkälaatikon aarteiden tallentaminen muistelutikulle on yksi tapa kerätä ja pitää yllä elävää, henkilökohtaista muistojen varastoa.

Tikkua voidaan käyttää myös porukalla, kun herätellään muistoja jonkin tietyn aikakauden tai aiheen ympäriltä. Kuva tutusta, arkisesta esineestä, vaikkapa kahvipaketista tai tupakka-askista, päästää parhaimmillaan irti kokonaisen muistojen ryöpyn, jota voidaan säädellä yhteisissä keskusteluissa. Yksi muistaa yhtä, toinen toista, ja pian koossa on kokonainen kertomus yhdeltä aikakaudelta.

MUISTELUTIKKU

*Elämäkerrallinen, moniaistinen
”muistovarasto”*

*Valokuvia, ääntä, videopätkiä, tekstiä,
muuta itselle tärkeää materiaalia
digitaalisessa muodossa halutulla
tavalla jäsenneltynä*

*Voi toimia myös yhteisöllisenä
muisteluvälineenä; tikulle voi koota
esim. tiettyyn aikakauteen tai
teemaan liittyvää aineistoa ryhmä-
toiminnassa hyödynnettäväksi*

3. MUISTELUTIKKU KÄYTÖSSÄ

Muistelutikku on välineenä yksinkertainen, mutta sen käyttämiseen on totuttava. Kaikille ikäihmisille muistitikku ja sen vaatima teknologia ei ole tuttua. Tikku on kuitenkin helpommin käsitettävä muistojen tallennuspaikka kuin vaikkapa pilvipalvelut, koska tikku on esine, joka mahtuu kämmenelle. Sen voi ottaa omaksi.

– *Sä (muistelutikkukäytössä mukana ollut opiskelija) otit kuvan siitä kuvasta ja sit laitoit sen tietokoneelle. Hetkessä se näky jo tuolla, sehän tuntuu semmosesta aika ihmeeltä, joka ei ole tutustunut tomoseen tekniikkaan.*

Sitten kun tekniikka on saatu hallintaan, voitettavana on vielä toisenlaisia esteitä.

– *Ketä minun tarinani kiinnostaa?*

Turha vaatimattomuus saattaa tulla vastaan, kun ryhdytään muistelemaan.

– *Edelleen mietin, mitä kirjoitan. Kuka joskus lukee, mitä haluan itsestäni tiedettävän? Senkö. Että haluan vielä sanoa suorat sanat koulukiusaajalle ja ihmetellä, millainen on koulukiusaaja aikuisena. Muistot eivät ole kultaantuneet,*

monet asiat ovat yhä vaikeita nostaa pintaan. Vaikka olen oppinut, ettei koskaan ole mahdotonta laatia elämälleen uusi käsikirjoitus.

– *Päätin, etten ole vaatimaton, vaan lisäsin kuvat työstäni saamistani palkinnoista. Kehtaan näyttää, että tein työni hyvin ja rakastin sitä. ”Mitäs minä, enhän minä mitään” –asenne joutaa romukoppaan.*

Joskus sisällön hallinta voi tuntua pulmalliselta, kun mieleen palaa niin kovin paljon. Runsaus ei aina olekaan tervetullutta.

– *Juu, roti pitää olla juu. Muuten se menee semmoseks sillisalaatiks.*

Muistelutikun voi toteuttaa monella tavalla: joku pystyy siihen itsenäisesti tai satunnaisen avun turvin, toiset käyvät päivätoiminnan ryhmissä tai kansalaisopiston kurssilla. Hoitolaitoksissa henkilökunta vähitellen perehtyy tikutukseen tai opiskelijayhteistyön kautta saadaan tikkuräätäleitä työhön. Käytännön vinkkejä muistelutikun toteuttamiseen tarjoaa Tikutus-hankkeen Muistelutikkukäsikirja.

Ailan tarina

Elämäni aluusta

Synnyyn Rauskankyläs Lipastin vintillä. Äitee asuu soran loppupuolella siä vuokralla. Oon vanhempieni ensimmäänen mukula ja varmasti rakastettu, ainaki uskon niin, vaikka uskoni joskus horiahteliki. Tietenkää siitä aijasta en mitää muista, kaikki on äireen kertomaa.

Naapuritaloos oli venälääsiä vankia tekemäs maatöitä, joku niistä vangista oli pyytäny että sais lykätä mua vaunuus, äitee oli suostunu. Kun vanki toi mun takaasi, oli vaunuus peiton päällä päivänkakkarakranssi ja vangilla oli kyynelehet pitkin poskia, oli näyttäny äireelle kuvaa perheestänsä, siinä ne sitte itki yhyres vanki perhettänsä ja äitee miestänsä. Aika pienestä muistan sen soranjäläkeesen aijan.

Yksi päivä muistuu erikoosesti mieleheni, kun äitee lähti ”ruuanhakureissulle”, siis melekeen keriuulle, siehen aikahan ”keriälääset” maksoo kuka rahalla, kuka kengillä, kuka milläki vaihtoarvoosella. Kuitenki kun äitee tuli kotia, itki. Äireellä oli saalihina pieni voin pala, ei muuta sen päivän osalta, sillon se kaikki mitä oli, oli kortilla.

Kerranki joku tieti että osuuskaupas on flanellia tiskin alla. Äireellä oli komiat jatsarit johona koristehena oli tupsut. Kun äitee sai flanellia, koskaa ei enää ollu jatsaria.

Kuitenki siehen aikahan otettiin valokuvia joirenka piti olla kattelun kestäviä, mulleikki äitee teki isän aluushousujen paremmista paikoosta takin. Ny kun kattoo kuvaa takki on teetetytyn näköönen.

Vaikka olin pieni mukula, sen soranjälekeesen aijan muistan jotenki salakähmääseksi aijaksi, kun isoot asiat puhuttihin kovalla äänellä ja salaaset jokka oli palio isoompia, kuiskaamalla.

Uimakoulus

Molimma aina mukulana isän kans saunas, saunan jälেকেhen isä rupes mua uittamahan joen rannas, pani sotilasremmin vyötäröni ympärille ja ookas ympäri laiturin reunaa. Mä hokasin jos ottaa ilimaa keuhkoohinsa ja panoo naaman vetehen, ei mee pohojahan. Siinä kävi tietenki niin ettei mun mielestä uimises enää isää tarvittu. Onnistuun yksikseni uimahan jonku aikaa kun pirin varani etten uinu laiturista kauas ja keuhkoos oli ilimaa. Tietenki jäin kiinni kun äitee näki ja huolestuu mitä taas tuo flikka teköö, olin viiren vanha ja järki sen mukaan.

Kylällä alakoo toukokuus uimakoulu, äitee kysyy uimaopettajalta jos vois ottaa munki sinne. Opettaja sanoo sitte vasta kun on koulus. Äitee kertoo mun harrastuksista, opettaja sanoo, otan sitte. Oli ensimmäänen päivä uimakoulus, meirät uuret pantihin istumahan lätäkköhön johona ei vettä riittäny eres vyötäröhön asti ja piti käsillä teherä uimaliikkehiä ilimas. Kärsiin kun vähä kauempana oli niitä jotka osas ja mäki oikiastansa kuuluun niihin, mun mielestä ne kattoo mitä sä siä teet kun tierät kuinka pysytähän pinnalla. Kun opettajan silimä vältti, karkasin isoosten puolelle ja sukellin ja pohojas sitte olin. Joku oli nähäny ja mun saatihin heti ylähä. Äitee leipoo samana päivänä ja kun letitti pullaa niin kesken kaiken tuli mielehen kuinka mä sielä päriään ja lähti kattomahan. Kun pääsi rantahan mua justihin nostettihin kuiville. Se oli se kesä kun opiin uimahan.

Sukset

Olin kansakoulun kolomannella luokalla kun sain toiset sukset. Kuljin niillä talavella kouluhun vaikka matka oli lyhkäänen.

Suksilla oli merkittävä asema koululiikunnas, useen hiihrettihin Pakkoolahan kun siä oli hyviä mäkiä, sellaanenki mäki joka oli kun seinä. Alaha sitä ei uskaltanu laskia kun rohkiammat poiät. Tietenki mun piti näyttää että mä uskallan, kiipesin ylähä, kun kattoon alaha tuntuu kun olis ollu piliven päällä, peliätti kuinka seleviän hengis. Sitte silimät kiinni ja purotus, muutaman metrin pysyyn pystys, sitte kaaruun. Silimäklasit lenti päästä ja toinen suksi katkes, oli se kuitenkin sen arvoosta. Olin siihen asti ainua flikka joka uskalti laskia sen mäen. Pienestä pitäen naisena on pitäny näyttää että uskaltaa.

Ruokakomero

Ruokakomero oli oma valtakuntansa, soli vaatekomerosta vasemmalle, eteenen ja ovi välis. Siä oli joskus enemmän joskus vähemmän syötävää, ei kuitenkaa koskaa tyhyjä, sitte juhulapyhät oli aiva eriksensä, silloin oli herkkuja kun kartanoos. Kuitenki nyt kerron aiva tavallisesta ariesta. Lasse oli kova voin perähän. Soli kortilla ja annos pieni. Kerran taas olimma mukulat pänsä ja Lasse halus voileipää. Äitee oli pannu komeron lukkuhun, pohoriimma kuinka saataas ovi auki. Ei hätää, vaatekomeros oli

ihan samannäköinen avaan, panimma sen lukkupesähän. Ei millää auennu, sitte kek-sittihin jos panoo krinkulahan rispan ja yhyres väännetähän. Ei muuta kun krinkula irtos eikä lukku hievahtanukkaa, ei enää voi ollu mieles, ny piti selevitä avaamesta. Hautasimma krinkulan sontatunkiohon ja toivoomma että tällä selevitähän. Kaik-kihan tietää meirään äireen kuulustelutairot, niin jouruumma takaasi tunkiolle. Isä sitte hitsas krinkulan kiinni ja elämä jatkuu entisehen mallihin. Siitä tuli jonkilaasta kurinpalautusta. En oo oikeen koskaa tykänny voista.

Roskoppi

Heikki velejeni oli vauva, huuti kaiket yöt, äitee valovoo ja heijas ja oli univelekaa, melekeen näki harhoja ja näkiki. Siihen aikahan kansakoulua käytihin lauantaisinki, minä sitte sanoon äireelle että voin valuvia Heikin kans sunnuntai vastaasen yön. En muista kuinka pitkähän sillä mentihin, kuitenkin johonaki vaihees mentihin Seinä-joelle lääkärihin ja siä torettihin että Heikillä oli korvatulehrus ja siinä samas lääkäri näki että oli tyrä, soli huutamisesta. Se hoirettihin lankafyyhrillä, pantihin lantion ympäri ja haaruksista taakse ja kiinni lankasolomuksella, niitä pestihin monehen kertahan ja kun ei enää tarvittu niistä kurottihin, en muista mitä, vain sen kun lanka oli sormien välis jotenki joustamaton ja tahanaanen. Heikki rupes nukkumahan kun sai lääkkeet ja elämä meni etehenpäin, lankafyyhtiki hoiti tyrän.

Johonaki vaihees kun tiskasin isä sanoo: tuu vähä syrijämmälle. Mulle tuli outo olo kun ei koskaa ollu tällästä tilannetta. Isä antoo pienen laatikon ja kun aukaasin sen siä oli kello "ROSKOPPI", isoo pyöriäänen kello. En siihen mennes ollu koskaa saanu mitää niin omaa, ja kaiken parasta kellää koulus ei ollu rannekellua ja sitä ih-meteltihin, en tietenkää sanonu minkä takia sen sain.

Rippipäivä

Kävin rippikoulun Vaasas 1958 ja ripillepääsy oli Kauhajoella. Tein rippipuvun vala-koosesta pikeestä, yläosa oli tiukka, laakakaulus ja helema lautalaskoksilla ja ensim-määnen permanentti soli ainua kauhiannäköönen näin jälekehempäin ajatellen. Kotia oli kuttuttu lähisukulaasia, kaffia ja kaakkua oli tariolla.

Olin saanu luvan mennä kotopitäjäs tanssihin kun oon päässy ripille. Kun oon koko elämäni ollu sellaanen ihiminen jos joku on sovittu eikä oo muutettu son sitte niin. Ehtoolla oli Kauhajoen kasinolla tanssit, mieli palo sinne ja kun jo osasin tanssia kun sen mailmalla jo olin oppinu, pistin rippipuvun vyötärölle leviän punaasen silkkirusetin, ei tullu mielehenikään että olis ollu sopimatoonta. Seuraavana aamuna äitee piti saarnan, ettei kuuna päivänä olis tullu mielehen että meet rippipuvulla tanssihin. Voi kun ei ollu mitää uutta pukua millä olis menny. Tämä tietenki oli tätä sukupolvien välistä kränää.

Osa 2.

*Mitä muistelutikkutyön avulla saadaan?
Mitä tapahtuu?*

4. VOIMAANTUMINEN – ONPA OLLUT MELKOINEN ELÄMÄ

Paluu muistoihin antaa virtaa ja elämäniloa. Muisteleminen ei innosta pelkästään muistelemaan lisää, vaan se antaa pontta myös muuhun arjen toimintaan. Kun oma elämänhistoria jäsenyy ja palaset osuvat yhteen, nykyistäkin elämää voi oppia pitämään paremmassa järjestyksessä. Mieli virkistyy, ja myös fyysisestä kunnosta ja terveydestä on helpompi huolehtia.

– Mä uskon että tää tuo jokaiselle hyvää mieltä. Uskon että kyl tää on ihan sel-lai alkupamaus.

Parhaimmillaan muistelutikun työ-stäminen lisää yhteisyyden tunnetta saman sukupolven ihmisten kesken. Kun muistellaan yhdessä, avautuu yhä uusia portteja yhä uusille muistojen poluille. Yksityinen ja yhteinen löytävät leikkauskohtansa, risteyksissä tavataan uusia ja entisiä tuttuja. Avautuu näkymiä aikaan, tiettyyn vuosikymmeneen ja sen henkeen.

– Minä muistan kuinka lapsina nousimme tavaratalon rullaportaita edestakaisin lukemattomia kertoja ja kävimme kahvilassa nauttimassa vesilasillisia – ne olivat silloin ilmaisia.

Kukapa ei ilahtuisi, kun huomaa omien elämänvaiheidensa kiinnostavan

muita ihmisiä. Silloin on helpompi arvostaa niitä entistä enemmän myös itse ja unohtaa väärä vaatimattomuus. Jokainen ikäihminen on menneisyyden asiantuntija, jolla on paljon arvokasta, ainutlaatuista kerrottavaa.

– Mukava muistella ja kertoa ulkopuolisille, kun on ollut hieman harvinaisempiakin tapahtumia joukossa.

– Puhunut tuota, puhumisen riemusta, et kun saa jollekin purkaa niitä muistoja.

Eräässä pilottiryhmässä tikutustyöskentelyn tuloksena saatiin kuulla jopa oma Tikutus-laulu!

– Lapsetkin ovat huomanneet, että nyt on papalla virtaa.

Muutkin kuin ikäihmiset voivat saada uutta virtaa henkilökoh-taisen muistelutikun työstämisestä. Varsinkin ne, joiden ääni ei muuten tule helposti kuuluville, voivat tikulla kertoa oman tarinansa ja taustansa. Esimerkiksi maahanmuuttajille tällai-nen työskentely voi tarjota toisenlaisen tavan rakentaa elämäntarinaa, kun suo-men kielen sanat eivät vielä ole tarpeeksi tuttuja. Mukana saa olla niin entisen kuin nykyisen elämän aineksia. Niitä kerättäessä ja järjestettäessä kielitaito paraanee ja tietotekniikkataidot kehittyvät.

Voimat lisääntyvät. Muisti virkistyy. Elämäni on merkityksellinen. Uusi teknologia alkaa kiinnostaa ja tuntuu mahdolliselta osallistua tietoyhteiskuntaan. Sukupolvet löytävät toisensa luo helpommin. Hoitotyössä löydetään ihminen entistä paremmin.

– Tämä projekti maahanmuuttajille on hyvää idea koska minulla on nyt kotehtävä, kirjoitta minun tarina ja laittaa minun dokumentit USB tikulle. Minä en tiedä mun tyttäreni koulun nimiä. Minä en tiedä minun henkilötunnusta tai pankki numeroa. Nyt minä kirjoitan kaikki muistitikulle.

– Minä ajattelen, että tämä kurssi tekee hyvän olon. Saan harjoitella tietokoneen käyttöä, on mukavaa opetella tekemään oma elokuva, säilyttää omia dokumentteja, aivot kasvaa. Tämä tuntuu hyvältä joskus vaikealta, mutta yritän koska tykkään oppia uusia asioita. Suomen kieli on vaikea puhua, kirjoittaa, käyttää, kuunnella. Minun omasta elokuvasta tulee hyvä jos saan teiltä paljon ohjeita. Kerron oman tarinani mistä tulen, kuka minä olen, mitä minä tein ennen kuin tulin Suomeen ja millaista elämäni ja perheeni elämä on Thaimaassa ja Suomessa.

Maahanmuuttajien tarinat kertovat kokonaisista ihmisistä, joilla on elämänsä historiaa muuallakin kuin täkäläisessä, tutussa ympäristössä. Ne tuovat syvyyttä kertojan kuvaan, kun käytössä on muu- takin kuin ehkä vielä harjoittelua vaativa suomen puhekieli.

Oman elämäntarinan kertominen – vaikka sen tekisi vain itseään varten – voi saada lapsuuden näyttämään valoisammalta. On hyvä muistaa menneistä ajoista ne parhaimmat puolet.

Taiman tarina

Viljamaa

Syksyllä 1947 vanhempani muuttivat Viljamaalle vuokraviljelijöiksi. Viljamaa oli Raviokorvessa, muutaman kilometrin päässä Tuomenojalta, lähellä Heinolan maalaiskunnan rajaa. Sinne kuljettiin Kuoppainkulman kautta tietä, joka meni Lehtimäen, mummolan, ohitse.

Viljamaalta minulla on ensimmäisiä muistikuvia. Päärakennus oli punainen. Siinä oli tupa ja keittiö meidän perheen käytössä. Keittiön takana oleva pieni kamari ja sen vieressä oleva isompi kamari olivat Rantasen mamman käytössä. Hän oli vuokraisännän iäkäs äiti. Hänestä huolehtiminen kuului sopimukseen.

Talo oli pienen mäen päällä. Mäkeä reunusti riukuaita, jonka päälle kiipesimme siskon kanssa istumaan ja halaamaan koivuissa olevia pahkoja. Pihan toisella laidalla oli kuusiaita. Se ei voinut olla kovin korkea, koska muistan, että heittelimme siskon kanssa palloa aidan yli. Kuusiaidan takana oli navetta ja muita harmaita talousrakennuksia. Siellä oli myös kaivo, joka oli ensimmäisenä syksynä kuiva. Vesi haettiin kilometrin päässä olevasta järvestä maitotonkalla. Joulukuussa kaivoon tuli vettä, kun aiemmin syksyllä satanut lumi sulii.

Navetassa oli kolme lehmää, lampaita ja kanoja. Tallin puolella oli hevonen. Navetan takana oli aidattu haka, jossa eläimet laidunsivat. Ollessani noin 3-vuotias sattui tapahtuma, jonka seurauksena olen pelännyt hevosia koko ikäni. Olin pihalla aidan vieressä, kun hevonen pääsi portista vapaaksi ja lähti juoksemaan. Minä säikähdin ja läksin myös juoksemaan kohti läheistä heinälatoa. Huuto oli varmasti kova. Lapsena näin usein painajaista, että hevonen laukkaa talon ulkopuolella. En ole myöhemminäkään uskaltanut mennä hevosen kanssa samaan hakaan ainakaan yksin. Mieleeni on jäänyt kuinka kanahaukan ilmestyttyä taivaalle sitä jahdattiin huutamalla ja käsiä taputtamalla, ettei se tulisi viemään pihalla käyskenteleviä kanoja.

Viljamaalla asumisesta on monia lämpöisiä ja valoisia muistoja. Vanhempien kertoman mukaan minä olin Mamman lempilapsi. Istuin kiltisti Mamman huoneen lattialla paikallani ja leikin minulle annetuilla tavaroilla. Vuotta vanhempi siskoni oli vilkkaampi ja kerkesi joka paikkaan. Kerran hän heitteli Mamman lusikat ikkunasta ulos.

Minulle on kerrottu, kuinka ensimmäisen kerran harjoittelimme siskon kanssa naisellista kasvojen kaunistamista. Olimme menneet uunille ja sieltähän löytyi materiaalia kasvojen maalaamiseen. Samalla saivat myös vaatteet uuden värisävy.

Viljamaalla ollessa olen ollut ensimmäisen kerran humalassa. Isällä oli sahtia ja naapurin miehiä oli käymässä ja sahtia maistelemassa. Oli isällä ollut kirkastakin, jota hän tarjoili sahdin seassa. Joku vieraista oli laittanut juoma-astiansa penkille selkensä taakse. Siitä minä olin käynyt juomassa. Olin alkanut hoiperrella. Minut laitettiin nukkumaan. Muistan kuinka herättyäni minulle naureskeltiin. Olin nolo nukuttuani päivällä. Olin silloin neljävuotias.

Keväällä 1951 isä meni työhön Heinolan vaneritehtaalle. Hän asui viikot Heinolassa, mutta tuli pyhän ajaksi kotiin. Matkan hän teki polkupyörällä. Koska Onalin salmessa ei silloin vielä ollut siltaa, haettiin hänet veneellä lauantaina illansuussa ja vietiin maanantaiaamuna soutamalla Onaliin. Olimme siskon kanssa äidin mukana viemässä isää. Veneeseen piti saada sopimaan polkupyöräkin. Kesäaamut olivat valoisia ja lämpimiä. Lintulahden rannassa oli lumpeenkukkia ja linnut lauloivat. Matkoista on jäänyt mukava muistikuva.

Viljamaalla asuttiin neljä vuotta. Syksyllä muutimme koko perhe Heinolaan isän työpaikan lähelle Sahaniemeen.

5. TEKNOLOGIA – PELKO POIS!

Teknologian kehityksestä on maalailtu monenmoisia kauhukuvia: hoitajarobotteja, ihmiskontaktien puutetta, monimutkaisia laitteita. Tikutuksessa uuden teknologian avulla ei kuitenkaan ole tarkoitus lisätä valvontaa, vaan antaa mahdollisuuksia uudenlaiseen vuorovaikutukseen ihmisten kesken.

Uusi tietotekniikka saattaa pelottaa, jos siihen ei ole tottunut. Vieraita sanoja vilisee, laitteet muuttuvat hipaistaviksi lituskoiksi juuri kun näppäinten käyttö on ehtinyt tulla tutuksi.

Mielenkiinto ehkä kuitenkin herää: kun tietotekniikkaa saa lähestyä omasta näkökulmasta, tärkeiden ja rakkaiden asioiden kautta, siitä tulee vähemmän pelottavaa.

– No täs iässä sitä suhtautuu mielenkiinnolla ja jos jotain uutta vielä oppis.

Halu oman elämäntarinan tallentamiseen voi olla juuri se ratkaiseva sysäys, joka saa käymään pelottomasti kohti tietotekniikan luotaantyöntävää linnaketta. Mäntsälän kansalaisopistossa tätä on jo kokeiltu: ikäihmisille suunnattu muistelutikkutyöpaja tuotti sivukaupalla elämäntarinoita, ja samalla opittiin uusia tietoteknisiä taitoja. Kurssilla opeteltiin skannaamaan kuvia, tallentamaan ääntä, luomaan hyperlinkkejä ja sanapilviä, siis tehtiin juuri niistä vierailta ja vaikeilta tuntuneista asioista tuttuja ja yksinkertaisia. Tärkeintä oli kuitenkin oman tarinan kirjoittaminen, jota muut ryhmän jäsenet ja kurssin ohjaajat tukivat.

*Minä opin yhä!
Tämähän on hauskaa!*

– Täytyy antaa itselleen armoa, opetella yksi asia kerrallaan.

– Kun jonkun asian oppii, se antaa apuja johonkin toiseen.

Tikun sisältöä voidaan tutkia porukalla, vaikkapa ystävien seurassa. Uusi tekniikka tuo piristäviä yllätyksiä.

– Joo, kerran yks Topi minkä kans mä oon matkustellu, niin hän tuli meille, ja mä olin laittanu sen tikun sinne, ja sitten... eihän Topi mitään siit tietäny, mä painoin nappia, niin Topin kuva tuli kun

hän on Puerto de la Cruzissa, hän on yhden semmosen patsaan vieressä, ja se patsas ihmetyttävästi muistutti Topin naamaa. (naurua) Me ollaan aikasemminkin puhuttu, se on joku Puerto de la Cruzin kaupunginjohtaja luultavasti, kyllä Topi vähän ihmetteli e miten tää voi olla mahdollist. Kun se ei tienny koko tikusta mitään...

Tikku on pieni ja kevyt esine, niin pieni, että tottumaton voi aluksi hätkähdyttää, miten paljon sen sisään mahtuu tietoa ja viihdykettä. Toisaalta on hyvä pitää mielessä, että muistelija itse saa päättää, kuka tikun sisältöön saa tutustua – eivätkä omat muistelut päädy verkon avaruuteen. Kunhan tikun käyttöön riittävästi opastetaan, mahdollisuudet avautuvat nopeasti.

– Ihmetystä herätti tietysti, miten semmoseen tikkuun voi niin tietoa mahtua.

Liikaa uutta tietoa ei kannata yhdellä kertaa tarjota – eikä ottaa vastaan.

– Ei säilytetä sillä tietokoneella eikä sillä tekniikalla.

Sijan tarina

Synnyin Sysmän keskustan lähellä vanhempieni ensimmäiseksi lapseksi. Sodan alkuun asti perhe-elämä oli mukavaa ja rauhallista, ja pikkusiskojakin oli jo kaksi.

Sodan syttyminen ja sotatalvi olivat raskasta aikaa, kun isä joutui sotimaan. Kun äiti vielä talven aikana sai uuden pienokaisen, jäi harteilleni vanhimpana lapsena hyvin paljon vastuuta, vaikka olinkin hyvin nuori.

Velvollisuuksien ohella oli silti aikaa harrastaakin. Kuuluin seurakuntanuoriin, kävin pyhäkoulussa ja liityin Pikkulottiin.

Koulunkäynti sujui hyvin, vaikka opetus oli hieman puutteellista sodan vuoksi. Käsitöissä kudottiin sukat, jotka sitten purettiin, jotta seuraava saattoi opetella kutomaan sukat samalla langalla. Koulussa opetettiin myös heti työntekoon; koululle vietiin marjoja, jotta saatiin marjapuroa, puut kannettiin liiteristä, että saatiin lämmitettyä, siivous ja pihatyötkin hoidettiin oppilasvoimin.

Nuorena vapaa-ajan harrastuksiin kuuluivat nuorisoseura ja ripillepääsyn jälkeen sai käydä tansseissa.

Tässä on semmoinen liikuttava kuva, kun isä joutui syksyllä sinne sotareissulle ja sitten äiti odotti jo tuota pientä siskoa ja minulle jäi hirveän paljon vastuuta – täytyi käydä kaupassa ja asioilla ja hain leipäkortinkin tälle pienelle tytölle. Itse olin vasta alle 10-vuotias. Mutta sitten kun isä pääsi keväällä talvisodasta pois ja tämä tyttö kun ensi kerran näki isän, niin se vähän kyllä vierasti. Se oli ihan luonnollista, kun ei ollut nähty, mutta äkkiä siihen tottui. Se oli kyllä ihana hetki kun nähtiin vielä isä, kyllä sitä oli odoteltu kovasti kotiin.

Tämä on sitten kesällä, ihan täyden kesän aikaan. Sitten eletään jo taas ihan onnellista elämää. Siinä on minun äitini ja yksi siskoni ja minä, ja sitten tämä talvisodan tyttö on minun sylissäni ja sitten on vähän nuorempi tuossa keskellä. Sitten siinä on isän äiti, mummu. Siitä näkee, että on pula-aika – kun jotain kangasta sai kaupasta, niin sitten oli aina melkein kaikilla vähän samanlaisesta kankaasta vaatteet päällä.

Tämä on varmaan samana kesänä kuin edellinenkin, luulen, kun meillä on samat vaatteet. Silloin kun joku tuli ja otti kuvia, niin aina otettiin tässä kodin nurkalla. Ja tässä on mummon ikkuna auki, hän asui tässä – ja pappakin oli olemassa, mutta ei ole nyt kuvissa. Tässä on Aino-siskoni ja minä.

Tässä ollaan kotirannasta lähdössä soutelemaan, siinä olen minä keskellä ja Aino-sisko perässä ja sitten meidän serkku, Maire-niminen, on airoissa kiinni, ja me kauhean paljon kalastettiin järvellä ja muutenkin vaan soudeltiin ja se oli semmoinen ihana hetki, kyllä sitä järvellä oltiin paljon kesäaikaan vallankin.

6. MUISTAMINEN – NIINHÄN SE OLIKIN

Kuka muistaa oikein, kuka väärin? Tällaiset kysymykset ovat tarpeettomia. Kukaan ei muista kaikkea, mutta muistelu on aina hyväksi, koska se joka tapauksessa auttaa muistia toimimaan paremmin. Yhdestä muistikuvasta pääsee seuraavaan, ja polun mutkan takaa avautuu aina uusi näkymä.

– *Tuli muistiharjoitus tosiaan, kun käytiin läpi näitä kuvia ja mitä tapahtui milloinkin.*

– *Alkuhämmennyksen mentyä ohi sain luvan itseltäni tähän juttuun ja sit alkoi kaappien siivous, materiaalia muistojen ja valokuvien löytämiseksi.*

Muistisairaskin muistaa: valokuvat voivat herättää täydentämään omaa elämäntarinaa. Kuva tutusta paikasta auttaa muistamaan, mitä juuri siellä tapahtui. Kuvien ihmiset palaavat mieleen yksi kerrallaan.

– *...huomasin hän tuskastuu kun hän ei muista, kuka tuo on. ”Toi on Väinö, toi on Alina, toi o-, kuka tuo on?” Hän tuskastuu. Mutta kun me kierrätettiin samaa kuvasarjaa varmaan neljä kertaa läpi: ”Hei tuo on Eero, ihanaa, se on Eero!” Se tulee sieltä jostain. (muistisairaalle tikun tehnyt opiskelija)*

Vanhojen asioiden muisteleminen auttaa ymmärtämään nykyisyyttä. Mennei-

syydestä tulevaisuuteen johtaa silta, jota voi tepastella edestakaisin. Kun katselee nykyhetkestä menneeseen päin, se näyttää toisenlaiselta kuin silloin ennen, tapahtumahetkellä. Välimatkan myötä on kertynyt viisautta. Myös menneestä voi tähyystää: vanhojen asioiden palatessa mieleen ote nykyhetkestä voi yllättäen tuntua tukevammalta. Aurinko paistaa sillan kummassakin päässä.

– *Minä muistan aurinkoisen päivän, kun siskojen kanssa ruuhella seilattiin pitkin jokea.*

Muistot ovat tarinoita siitä, mitä joskus on tapahtunut. Jokainen ihminen on suodattanut niistä oman versionsa – oman kokemuksensa läpi. Muistot eivät siis ole vain menneiden tapahtumien kopioita.

– *Jäähän sitä aina kysymyksiä mieleen, että mitäs nyt unohdin tai mitä jäi sanomatta.*

– *No joo, ehkä se että muistankohan mä nyt tarpeeksi asioitani ja mitä vanhoja omia asioita joita pitäis ehkä muistaa.*

Kun aikuinen muistelija kertoo lapsuudestaan, mukaan mahtuu arjen yksityiskohtia ja samalla myös jäljittelemätöntä tunnelmaa. Tästä esimerkkinä ovat muistelijoiden tarinat, jotka on saatu mukaan tähän kirjaan Tikutus-hankkeen pilottiryhmistä.

*Yksi muisto johtaa toiseen.
Jokainen muisto on totta.
Yksikään muisto ei ole liian pieni.*

Päijät-Hämeen Muistiyhdistyksessä, työikäisten muistisairaiden miesten ryhmässä, pohdittiin, miten varautua tulevaan. Ennen muistin huononemista haluttiin saada omat tiedot ja mieltymykset talteen.

- ...yksi ryhmäläisistä oli vahvasti sitä mieltä, että tikulta täytyy löytyä rasti-ruutuun -listoja ja useita mielipidevaihtoehtoja tyylisiin ”tykkään kovasti”, ”menettelee”, ”en juurikaan välitä” ja ”inhoan”.

Tässä muistisairaiden ryhmässä tikukutyöskentely johti pohtimaan myös tulevia uhkakuvia: omalle tikulle haluttiin talteen hoitotahto ja testamentti.

RYHMÄTOIMINTALOMAKE

RYHMÄTOIMINTAAN OSALLISTUMINEN

voit valita parhaan vaihtoehdon rastilla tai kirjoita ruutuun selventävä teksti

TOIMINTA	TYKKÄÄN; <i>haluan osallistua</i>	MENETTELEE; <i>voin (joskus) osallistua</i>	EN TYKKÄÄ; <i>en halua osallistua</i>
liikuntatuokiot			
- tuolijumppa			
- kävelylenkit			
- keppijumppa			
-			
musiikkituokiot			
- laulaminen/karaoke			
- ryhmälaulu			
- levyraadit yms.			
- soittaminen			
-			
kädentaidot			
- askartelu			
- kankaanpaino			
- kutominen			
- puutyöt			
ulkoilu			
- pihassa ulkoilu			
- kävelylenkit			
muistelutuokiot			
lehden luku / ajankoht. asiat			
muisti / aivojumppa			
kilpailut			
retket			

juhlat			
saunominen			
uiminen			
lauluesitykset			
lapsiryhmien vierailut / esitykset			
kotityöt			
- siivoaminen			
- leipominen			
- pyykkihuolto			
-			
pelituokiot			
- bingo			
- korttipelit			
- lautapelit			
-			
rentoutumisharjoitukset			
keskusteluryhmät			
television katselu			
- omassa huoneessa			
- ryhmätilassa			
elokuvat			
radion kuuntelu			
musiikin kuuntelu			
tanssiminen			
hartaudet			
matkustaminen			

Taunon tarina

Olen syntynyt toukokuun 16. päivänä 1935 Utajärven Sanginkylässä. Olen perheen kolmas lapsi. Äidin kertoman mukaan kevät oli myöhässä. 16. päivänä oli pakkasta ja lumi ”juoksi” lumen päällä kuten vitilumi tuulen puhaltamana tekee. Utosjoki oli silloin jäässä. Hevosella kulkivat yli joen. Rantaporeitakaan ei ollut. Utoarjoen jäät lähti noin kahden viikon kuluttua ja kevätkin tuli äkkiä, jolloin isännät pääsivät pelloilleen töihin.

Olen sota-ajan lapsi

Isä lähti syyskesällä 1939 ylimääräisiin kertausharjoituksiin. Tällöin jäimme äiti ja lapset talon työt hoitamaan. Alkupalvi oli kotipuolella hyvin kylmä. Pakkaset olivat usein -30 – 40 asteen välillä. Meillä oli 6,5 metriä syvä kaivo. Kaivossa jäätyi vesi, vaikka kaivon ympäryys ja kansi peitettiin oljilla. Näin saatiin kaivossa pidettyä avantoa auki, että karjalle saatiin niukka juomavesi ja ihmisille ruuanlaitossa käytettävä vesi. Kylpemistä tai saunomista ei voinut ajatellakaan.

Alkupalvi oli täysin lumeton. Jouluaattona satoi hieman lunta. Meillä oli kuja-aita, kaksi lama-aitaa rinnakkain noin neljän metrin välein, jolloin muodostui kuja, jonka kautta karja kuljetettiin metsälaitumelle.

Jouluaattona satanut kevyt ensilumi jätti molempien aitojen viereen vähän lunta. Kahden siskon kanssa lakaisimme lumet saaveihin. Saadut lumet sulatettiin ja saadusta vedestä heinänpätkät otettiin seulalla pois. Näin saatiin pieni saavillinen ”vettä”. Lämmitettiin joulusauna ja märillä räteillä pyyhimme itsemme puhtaaksi lämpimän saunan lämmössä. Vettä ei ollut kiukaalle tuhlattavaksi. Tämä saunominen on ollut ankein, mutta sitä tunnetta muistelen aina lämmöllä, kun sai itsensä pestä lämpimässä saunassa.

Muistoja talvisodan ajoista

Olin vähän yli neljävuotias, kun isä lähti ”kertausharjoituksiin”. Isä oli tehnyt normaallitalvea varten lämmityshalot. Nehän eivät riittäneet, kun oli ne kuuluisat talvisodan pakkaset koko talven. Lämmityshalot rupesivat loppumaan. Minun piti vanhempana poikana lähteä pajukkoon kaatamaan pajuja, jotka kaksi vanhempaa siskoa, 6- ja 8-vuotiaat vetivät kelkalla pihalle. Tyttöjen tuomat pajut äiti vei tupaan ja laittoi leivinuuniin palamaan.

Äiti laittoi minulle isän sarkatakin päälle ja hihat kääri rullalle kainaloihin saakka. Takki ulottui nilkkoihini saakka. Ei minua muistaakseni palellut, sillä olihan minulla sarkatakki päällä. Hiki siinä monesti tuli, kun kirvestä piti ahkerasti heiluttaa lämmityspuiden saamiseksi. Kävin keväällä katsomassa talven työmaatani. Pajujen kanot olivat sellaisia kuin rotat olisivat jyrtsineet pajut poikki. Eihän se sitä ollut, että minulla ei olisi ollut voimaa, mutta ilmeisesti tylsä kirves oli siihen syynä. Ei minulle tullut koko talven aikana minkäänlaista tapaturmaa tai kirveellä lyöntiä jalkaan. Ilmeisesti olin varovainen.

Lunta rupesi satamaan joulun jälkeen. Uuden vuoden tienoilla oli useamman kymmenen sentin verran lunta. Tämä helpotti karjalle veden saantia. Kahden siskon kanssa vedimme kolkalla lunta viereiseltä pellolta. Lumen lapioimme suureen saaviin, jolla kuljetimme lumen kolkalla muuripadassa sulatettavaksi.

Airille lääkkeiden haku

Oli vuoden 1942 talvi ennen joulua. Airi oli syntynyt 1942 juhannuksen tienoilla. Lapsi sairastui kovaan kuumeeseen joulukuun alkupuolella. Voi sanoa, että tyttö täysin hourasi. Äiti tiesi, että Hentilän Elvillä on penisilliiniä johonkin sairauteen. Elvi asui toisella puolella Sanginjärveä. Meiltä oli Elvin luo reilusti yli kaksi kilometriä. Noin klo 23 aikaan pimeässä piti ylittää 1,5 km pitkä järvenselkä ja osua määränpäähän. Äiti antoi ohjeet miten menette. Minut laittoi johtajaksi ”partiolle”. Meitä oli kolme lasta asialla. Äiti laittoi vanhimman siskon Hilkan keulamieheksi ja Anjan Hilkan ja minun väliin. Minun piti olla viimeisenä ja huolehtia suunnistamisesta. Välimatka toisiimme oli noin 5 – 7 metriä. Otin suunnan ja huolehdin, että hiihimme suoraviivaisesti. Komensin Hilkkää joko oikealle tai vasemmalle, että hiihimme suorassa letkassa. Tulos: osuimme täysin oikeaan. Voi sanoa, täysosuma. Elville esitimme asiamme. Elvillä oli kaksi tablettia. Toisen hän antoi meille. Tulimme jälkiämme myöten kotiin. Äiti sulatti osan tabletista veteen ja antoi lääkkeen lapselle. Aamuyöllä tyttö rupesi vähän virkistymään. Tyttö parani kovasta kuumetaudista. Menihän siinä jonkin aikaa ennen kuin hän oli täysin terve.

Vaatteet ja kengät

Oli sota-aika. Lapset kasvavat ulos vaatteistaan. Kaupoista ei saanut vaatteita eikä kenkiäkään. Kansanhuoltoviranomaisilta ei saanut ostokuittia em. tarvikkeisiin. Kansanhuoltoviranomaisilla ei ollut mitään jakaa, joten kansan oli ymmärrettävä viranomaisia. Taloissa jouduttiin käyttämään kaikki vanhat vaatteet uudelleen muodistamalla ne lapsille.

Kengät tuppasivat käymään pieniksi, koska jalat kasvavat kuten ikäkin. Pieniksi käyneet kengät siirtyivät nuorempien lapsien jalkaan edellyttäen, että kengät olivat pitokuntoiset. Kenkiä jouduttiin puolipohjaamaan hartsikyllästetystä kovalevystä, jotka naulattiin kiinni puunauloilla (likeillä), pohjat kun kuuluivat loppuun eikä pohjanahkaa ollut saatavissa. Kenkien sivustat leikattiin pohjista irti. Uudet pohjat tehtiin puusta ja sivustat naulattiin reunoista kiinni uusiin pohjiin.

Tein myös kouluaikana tallukkakenkiä. Kenkien sivustat ja päällinen tehtiin esimerkiksi sarkakangaspaloista. Pohjat tehtiin myös sarkapaloista vahvistettuna vanhoista saapasvarsista kulutuskerros. Tallukan pohjia tehtiin myös hevosten länkien vanhoista huopapehmusteista. Tällaisten ”kenkien” tekeminen ja korjaaminen opetti ompelemaan kaksipäisellä pikilangalla. Tällä tavalla ompeleesta saatiin, kuten normaalikenkienkin ompeleesta, siisti ja luja.

Kansakoulun aloitus

Sota loppui 1944. Sinä vuonna aloitin alakoulun elokuun puolivälissä. Kävin alakoulua vajaat kaksi viikkoa, kun piti olla muutamia päiviä lehmiä paimentamassa. Syyskuun alussa siirsivät minut yläkoulun ensimmäiselle luokalle. Osasin yläkouluun mennessä suoraan lukea ja muistaakseni laskea yhteen- ja vähennyslaskuja. En muista osasinko kerto- ja jakolaskuja. Kävin yläkoulua kolme vuotta ja neljännen vuoden tenttimällä. Neljäs vuosi meni niin, että olin joka viikon tiistaina koulussa tenttimässä viikon ajaksi annetut tehtävät. Seuraavana vuonna oli 100 tunnin jatkokoulu yhtenä päivänä viikossa 5 tuntia päivässä. Neljännen vuoden olin yksinani hevosella ajamassa koululle metsästä lämmityshalkoja muulloin paitsi tenttipäivänä.

Neljännen vuoden koulunkäynti oli tällaista, kun kouluun eivät sopineet neljännen luokan oppilaat. Me oppilaat ymmärsimme täysin asian ytimen, eikä meillä ollut mitään valittamista. Koulusta ei ole jäänyt mitään mieleen, mistä olisi silloin pitänyt ”jurnuttaa”. Ymmärsimme, mitä yksi naisopettaja voi tehdä suuren lapsilauman

kanssa. Paremminkin olisi voinut olla, mutta kunnalla ja yhteiskunnalla ei ollut varaa parempaan. Tyydyimme siihen, että saimme käydä koulua. Nykyajan koulua ei voi verrata sen ajan kouluun. Sen ajan koulussa oli rauhallista eikä kiusaamista esiintynyt. Opetusmenetelmiä ei voi verrata nykyajan opetusmenetelmiin; opettajilla oli opetusvälineenä ikenet ja liitu. Naisopettaja oli soteleski. Sen ajan opettajalle kuului ”syytinkiin” navetta ja heinäpelto, jolloin opettaja voi pitää yhtä lypsylehmiä. Opettaja oli kysynyt isältä, saako hän teettää minulla pieniä korjaus- ym. töitä. Isä oli antanut luvan. Eivät ne työt olleet kovin suuria. Muiden oppilaiden kanssa tulini hyvin toimeen.

Kaupassa käynti

Olin noin 7-vuotias ja vuosi oli muistaakseni 1943. Äiti laittoi minut Vesalan kauppaan ostoksille. Mukanani oli kaikki talon rahat sekä yleisostokortit ja vaatteiden ostokortit. Oli talvi ja oikein paha lumituiskuilma. Menin kauppaan. Sinne olivat kokoontuneet kauppiaan ystäväroutat ostoksille. Rouville myytiin neljän metrin pala naisten leninkikangasta. Tarkistin rahavarani ja olivatko tarvittavat ostokortit mukana. Totesin kaiken olevan kunnossa. Tuli minun vuoroni tehdä ostokset. Ostin kaikki ne tavarat, jotka äiti oli merkinnyt asialappuun. Lopuksi pistin tiskille kankaan ostoon oikeuttavan ostokortin ja sanoin kauppias Allille, että minulle myös neljä metriä kangasta. Ei meinannut myydä kangasta minulle. Toistin vaatimuksen, vaatimus tehoi ja sain kangaspalan. Tulini kotiin ja kerroin tapahtumat kaupassa. Äiti oli iloinen, kun sai uuden leninkikankaan.

Harrastukset ja käsityöt

Kansakoulun aikana ja koulun jälkeen oli ajateltava aikuisen lailla. Äiti ei kerinnyt tekemään kaikkia ”naisten töitä”, kun perhe oli suuri ja karjanhoito vaati paljon työtä. Opettelin villoja karstaamaan ja tekemään villoista villalokkia. Tämän jälkeen pääsin kehräämään villalankoja. Kudoin langoista sukkaa, lapasia, pitkäsuisia erikoisia lapasia ja kirjoneulesormikkaita. Osaan tehdä myös neulalla kudottuja lapasia. Varmaankin nyt vaatisi hieman opettelua ennen kuin työ kävisi.

7. SUKUPOLVIEN KETJU – TAPAAMISIIN SILLALLA!

Omaisiet voivat innostua muistelutikusta ja oppia yhä vain uusia asioita itse muistelijasta. Tikku voidaan työstää yhdessä: nuorempi sukupolvi voi olla mukana teknisenä apuna tai keräämässä ja seuloimassa tallennettavaa aineistoa. Vaikka tällainen yhteistyö jäisi tekemättä, lopputulos on joka tapauksessa jaettavissa jälkipolville – jos muistelija niin tahtoo.

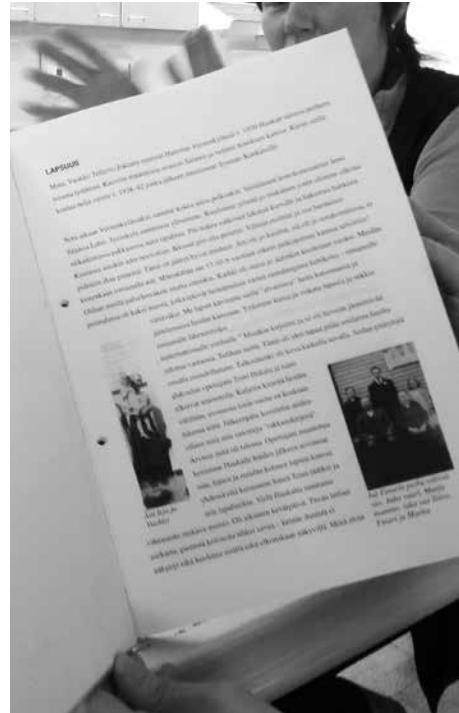
– Omalle tyttärelle olen kertonut paljonkin lapsuudestani, mutta tyttärenpoikani on vasta puolitoistavuotias, joten mietin, kuinka kauan olen hänelle kertomassa ja muistan kuka olen. Tätä taustaa vasten tikku tuntuu tärkeältä.

Omalla äänellä luetut terveiset tuovat muistelijan entistä lähemmäs nuorempiaan. Murre ja puheenparsi, laulunpätkästä puhumattakaan, välittävät tunnelmaa vielä paremmin kuin kirjoitettu teksti.

– Ja onhan se niin paljon vaivattomampi, kun miullakin on rivi albumeita, niistä hakee aina... Niin nyt sitten tää koko minun elämäni on siinä yhdellä nauhallalla, ja sittenhän lopussa jätin terveiset sille neljännelle polvelle, niistä nyt huomenna täyttää vuoden viides neljäspöveläinen, että se jää niille, isommathan muistaa kyllä mutta nää pienet ei tuu muistamaan minua enää, niin näkevät

sitten kuvasta millanen se isomummu oli ja lähetti heille terveiset vielä, että se on mukava ajatus.

Tikutuksessa mukana olleet opiskelijat, nuoremman sukupolven ihmiset, pääsivät näkemään, miten tärkeää muistelemine on. Samalla kun muistelija sai tärkeät tietonsa ja tuntemuksensa talteen, opiskelijat oppivat ymmärtämään mennyttä maailmaa entistä paremmin. Kertomukset vaikkapa evakkomatkasta tai sotalapsena olemisesta liikuttivat.

*Nuoremmatkin saavat tietää, miten ennen elettiin.
Minusta jää jälki.*

– Sillä tikulla on semmonen merkitys kun mä tiedän et sitä voi kopioida ja lähettää tonne, ni se on aikamoinen aarre.

Sysmässä palvelutalon päivätoiminnassa kokoontui ryhmä, jossa muisteltiin ja koottiin aineistoa omaa tikkua varten. Ohjaajat auttoivat muisteluiden kirjaamisessa ja valokuvien siirtämisessä tikulle, mutta ryhmän jäsenet innostuivat myös itse opettelemaan tietokoneen käyttöä. Muisteluista syntyi laajoja kokonaisuuksia, joissa oli tekstin ja kuvien lisäksi mukana myös ääntä, kuten vaikkapa puhetta tai pianonsoittoa.

Sysmän ryhmän tarinat kulkevat mukana tässä kirjassa samoin kuin Mäntsälän kansalaisopiston ryhmän tarinat - lukujen välissä. Kaikki Sysmän ryhmän osallistujat olivat eläneet lapsuutensa sota-aikana, jolloin lastenkin oli tehtävä osansa talon töistä. Yhtenäinen sukupolvikokemus värittää muisteluita. Muistoja kertyy toki myös lapsuuden jälkeisiltä vuosilta, nuoruudesta, aikuisen elämän alusta, työuran varrelta. Murrenrosikää ei ollut varaa potea varsinkaan sotavuosina, mikä käy mainiosti ilmi esimerkkitarinoista. Rippikoulu oli yksi merkittävä pysähdyspaikka. Kapina vanhempia vastaan oli rauhallisen sorttista. Varsinkin sota-aikaan ammattioppia saatettiin saada jo nuoresta pitäen, joten kapinointiin ei liiemmin ollut aikaakaan. Sota-ajan lapset varttuivat aikuisiksi työn ja harrastusten parissa.

Tällaiset esimerkkitarinat välittävät tietoa ja tunnelmia. Ketju ei katkea, kun tarinat saadaan talteen nuorempia ja tulevia sukupolvia varten.

Ommin tarina

Savonlinna ja pelastusarmeijan Irma

Syksyllä 1939 alkoi taas koulu. Sota oli syttynyt marraskuussa ja kuun loppupuolella koulu loppui, koska opettaja joutui lähtemään rintamalle. Isä oli jo aikaisemmin lähtenyt linnoitustöihin rakentamaan linnoitusta, bunkkereita ja juoksuhautoja sekä siirtämään kiviä estämään panssarivaunujen tulon. Joulukuun 10. päivänä menimme, äiti, minä, sisko ja neljä veljeä, kuorma-auton lavalla Sairalan asemalle. Sieltä pääsimme junan härkävaunuun, tarkoituksena mennä Kurikkaan. Matka kuitenkin keskeytyi, koska vauva teki tuloaan ja äiti vietiin Savonlinnaan synnytyslaitokselle. Meitä lapsia oli junalta tullessa vastassa Irma-niminen lotta, joka oli farmaseutti ammatiltaan. Hän saattoi meidät lapset Savonlinnassa Pelastusarmeijan hoiviin, missä meistä pidettiin erittäin hyvää huolta. Nukuimme Pelastusarmeijan juhlasalin esiintymislavalla ja samassa talossa asuva Pelastusarmeijan täti huolehti meille ruuan ja kaiken mitä silloin tarvitsimme. Äiti synnytti tytön 12. päivänä joulukuuta. Tyttö oli kastettu jo synnytyslaitoksella, ja hän sai kasteessa nimekseen Vilma.

Myöhemmin Irma kävi joka päivä Pelastusarmeijan tiloissa meitä katsomassa ja toi meille aina tullessaan jotain hyvää syötävää. Ennen Savonlinnasta lähtöä Irma-täti kysyi minulta, että haluaisinko kirjoittaa hänelle kirjeen kun pääsemme sinne Kurikkaan. Ensimmäisen kirjeen Irmalle lähetinkin Kurikasta ja niin se kirjeenvaihto alkoi. Paketteja tuli monesti jouluina ja syntymäpäivinä, mutta joskus muulloinkin. Irma oli laittanut niihin monesti karamelleja, erilaisia ruokatarvikkeita ja silloin tällöin joitakin vaatteita.

Kurikka

Kurikkaan, Koskisen perheeseen, me pääsimme sitten jouluaaton aattona. Perheeseen kuului äiti ja Iisakki-isä sekä tyttö ja kaksi poikaa, joista toisen nimi oli myös Iisakki. Lisäksi talossa oli kolme palvelijaa ja karjakkoja sekä kaksi renkiä. Karjakot hoitivat karjaa ja renkit hoitivat hevosia ja tekivät muita talon miesten töitä. Jouluaattona siellä oli pukki ja me lapset saimme lahjoja. Saimme yhdessä syödä talon pöydässä. Ihmiset talossa olivat hyvin herttaisia. Vanha isäntä monesti kuunteli radiota ja emäntä aina laittoi ruokaa.

Isä tuli sitten tammikuussa linnoitustöistä. Talon poika ja tytär jäivät vielä rintamalle. Meillä jokaisella oli myös ystävä. Minun ystäväni oli Aune, joka toimi tilalla

karjanhoitajana. Sitten maaliskuussa meidän piti muuttaa Teuvalle. Iisakki-isäntä kävi huollossa puhumassa, että emmekö me saisi olla heillä. Mutta puheet eivät autaneet ja muutto Teuvalle oli edessä.

Teuva

Teuvalla meitä asui kaksi evakkoperhettä samassa pienessä omakotitalossa. Minä pääsin taas kouluun ja kävinkin siellä kansakoulun loppuun asti. Keväällä me koulu-pojat kiskoimme pajuista parkkia ja myimme sitä Osuuskauppaan. En kyllä muista mitä ne maksoivat, mutta joitakin markkoja saatiin. Kesällä minä keräsin Joka Poika-keräystä. Se oli sellainen joulukortin kokoinen pahvi, joka oli ruudutettu. Ruudukoissa oli painettu markkoja ja pennejä. Aina kun saimme joltakin rahaa, niin siihen pistettiin vastaavan rahamäärän kohdalle neulalla reiät. Monet lähikylissä asuvat olivat suomenruotsalaisia. He olivat hyvin herttaisia ihmisiä, vaikka kaikki eivät suomea osanneet puhuakaan. Minä sain keräystä tehdessäni paljon muutakin kuin rahaa. Enhän minä syömisiä voinut keräykseen laittaa. Sain kerran palkkioksi myös sormuksen. Sormus oli sen verran iso sormeen, että vielä pari vuotta myöhemmin kun heittelin kiviä Vuoksenjoen rannassa, sormus lensi kiven mukana jokeen. Asia harmitti ja yritin sukeltamalla sitä etsiä, mutta ei sitä koskaan enää löytynyt.

Suonenjoki

Seuraavana keväänä vuonna 1941 kun koulut oli käyty, meidät muutettiin Suonenjoelle. Suonenjoen piti olla se tuleva vakituinen kotipaikka. Kirkonkylästä meidät haettiin hevoskyydissä Kärkkäälän kylään, jossa meidät otettiin hyvin vastaan, vaikka meitä oli iso perhe eli isä, äiti ja kuusi lasta. Talon nimi oli Heinämäki. Talossa oli isäntä ja emäntä sekä kaksi tyttäretä. Me saimme oman kammarin ja osa nukkui salin puolella lattialla. Ison tuvan keittiössä äiti sai laitella ruokaa ja me lapset saimme olla kuin kotonamme. Minulla oli puutarhassa jopa oma kasvimaata, jossa oli porkkanaa, punajuurta ja naurista kasvamassa. Isä sai olla talossa töissä, niin pellolla kun metsäsäkin ja äitikin sai autella navettatöissä.

Kilometrin päässä Heinämäestä oli Koivistoisen mansikkapaikka. Koivistoisen Pekka ja hänen veljensä, joilla on täällä Lahden lähellä mansikkapaikka, ovat kotoisin sieltä Suonenjoelta. Koivistoisen mansikkapaikka, se oli pieni kivikkoinen pelto, en osaa sanoa sen pinta-alaa. Joka aamu hevosella vietiin mansikoita Suonenjoen asemalle ja sieltä junalla Kuopioon. Minä olin siellä mansikoita poimimassa. Kasvi-maata piti myös hoitaa ja kyllä sitä onnellakin kerittiin käydä. Sitten kun tuli syksy niin alkoi perunannosto. Meitä oli siellä 6-8 henkeä kuokalla kaivamassa perunapellolla. Luntakin kerkesi tulemaan ennen kuin saatiin kaikki kuokittua ylös.

Jatkokoulu alkoi. Se oli kaksi kertaa viikossa, iltapäivällä. Sotilaspojissa oltiin lauantaisin. Kerran olimme viikon telttaleirillä metsässä, jossain päin Suonenjokea, järven rannalla. Niin se talvi meni, hiihdettiin ja laskettiin mäkeä.

Paluu Karjalaan

Karjala vallattiin jo edellisenä syksynä 1941. Me pääsimme lähtemään Sintolaan 1942. Ei siellä rantakylällä enää pommituksien jäljiltä ehjiä rakennuksia ollut, vaan rakennusten tilalla oli pelkät kivirauniot. Siitä alkoi uusi elämä. Sintolan kylässä oli kaikki rakennukset jäljellä, paitsi se meidän rantakylä joka oli aivan Vuoksen rannalla. Siellä oli ollut kovat taistelut, tykistö oli hajottanut kaikki rantakylän rakennukset. Me asuimme isossa huvilassa, hiukan ylempänä Vuoksen varrella. Siellä huvilalla oli kyllä taisteltu, rantasaunan seinät olivat veressä ja saunan luona oli hauta. Hauta oli kaivettu aika matalaksi ja siinä oli näkyvissä ihmisen luita, joita eläimet olivat kaivelleet esiin. Isä kyllä peitti ne luut uudestaan, mutta me lapset näimme ne. Minun 5-vuotias veljeni sanoi: ”Siinä se ryssä on, joka meidän kotimme hajotti.”

Siitä omalta pellolta, Vuoksen varrelta, me lapset laskimme tykistön pommikuopat. Niitä oli kolmen hehtaarin alueella yli 300 kuoppaa. Saunasta oli jäänyt uunin nurkka ehjäksi, siinä oli neliön verran kattoakin jäljellä. Minä löysin kiukaan päältä pyhäkoulusta saamani Uuden testamentin. Sen päälle oli laitettu litteä laattakivi. Kirjassa oli kaksi sirpaleen reikää ja sieltä kannen sisäpuolelta löytyi sotamiehen kirjoitus: ”Keitettiin tällä paikalla saikkaa Simo ja Antto”. Saunan ulkopuolella oli sellainen iso tykin ammus noin 35-40 mm pitkä ja 7-10 mm paksu kuparia. Siitä oli syytys pois ja me naapurin pojan kanssa kaivettiin siitä pinnasta rotulia ja syytettiin. Valtavan musta savu nousi ja me pojat juostiin karkuun.

Jälleenrakennusta

1942 alkoivat rakennustyöt. Asuinrakennuksesta oli jäänyt hirsii sen verran että saatiin sauna tehtyä, sen teki kirvesmies Johannes Pöysti. Sauna oli sen verran iso, että sinne mahtui hella ja hellan alle leivinuuni, sivustavedettävä sänky, pöytä ja penkki. Kesällä me lapset nukuimme ullakolla ja talvella lattialla.

Minä olin kesän renkinä Ukkolassa, johon oli matkaa noin 1500 m. Minä äestin hevosella viljelyspelloja. Isäntä kylvi ja minä peittasin. Isännällä oli niin kova reumatismi, että työnteko oli vaikeaa. Kesällä tein kaikenlaisia töitä, paimensin lehmiä, pellon ojista hakkasin vesoja ja syksyllä kynnin.

Syksyllä alkoi nuorisoseurantalolla kiertävä miesten kotiteollisuuskoulu. Ikäraja kouluun oli 16 vuotta, mutta minä olin 14-vuotias. Toiset pojat olivat salin puolella, minä ja Johannes Pöysti olimme pienen ravintolan puolella. Johannes oli minun isäni ikäinen. Minä tein pienen astiakaapin, kaksi jakkaraa ja höyläpenkin. Höyläpenkki on minulla vieläkin. Koneita ei ollut, vain jalalla poljettava sorvi ja käsityökaluja, mutta se oli kyllä tarpeeksi ja opettaja oli opettamassa.

Puusepän oppiin

Seuraavana keväänä oli Karjala-lehdessä ilmoitus, että haetaan Viipuriin puusepän-verstaalle oppipoikaa. Siinä oli puhelinnumero, johon voi soittaa. Lähdin heti soittamaan koululta, jossa oli ainoa kylän puhelin. Ja pääsinkin sinne töihin. Puusepän-verstas oli pieni, yksi vanhempi puuseppä ja omistaja. Teimme kauppoihin kalusteita ja muitakin huonekaluja. Ensimmäisenä tilipäivänä sain 10 mk päivässä ja seuraavalla kerralla 11 mk päivässä ja vanhempi puuseppä sai 25 mk. Työpaikka oli hyvä ja opin paljon uusia asioita. Syntymäpäivänäni sattui työtaturma, oikohöylä puraisi sormenpäästä palasen. Puusepän töitä en voinut tehdä kahteen viikkoon, joten en voinut muuta kun lämmittää uunia ja siivoilla vasemmalla kädellä.

Jälleen evakkoon

Vuonna 1944 kesäkuun alussa alkoi toinen jakso rippikoulua, joka kesti kaksi viikkoa. Ensimmäinen kahden viikon jakso oli käyty jo edellisellä syksynä. Ripille piti päästä sunnuntaina 20. kesäkuuta. Samana päivänä kuitenkin jouduimme lähtemään sotaa pakoon. Tykistötuli oli niin voimakasta että ikkunat helisivät. Rintama oli noin

20-30 kilometrin päässä. Meidän määränpäämme oli Ähtäri. 14-vuotias siskoni Annikki, 12-vuotias veljeni Vilho ja 2-vuotias pikkuveljeni Seppo lähtivät kuorma-aurolla Sairalan asemalle ja sieltä junalla Ähtäriin. Minä, äiti ja isä lähdimme kävelen lehmien kanssa perässä. Isällä oli polkupyörä, johon oli polkimien päälle kiinnitetty puulaatikko, jolla hän kuljetti kolmekuista porsasta. Sairalan asemalle päästyämme isä sairastui kuumeeseen ja joutui sairaalaan. Minä ja äiti jatkoimme matkaa lehmien kanssa. Lehmiä oli iso lauma, meillä oli kolme lehmää. Tienvarressa oli peltoja, missä saimme luvan kanssa syöttää lehmiä sekä yöpyä talossa. Matkan varrella oli myös sellaisia ihmisiä, jotka sanoivat, että miksi lähditte kotoa, olisitte jääneet sinne.

Ähtäri

Kuljimme Savonlinnan kaupungin läpi ja kadun varrella oli juuri se apteekki, jossa Irma-täti oli töissä. Minä kävin tätiä tervehtimässä, mutta aikaa ei ollut paljon, kun lehmät eivät varttuneet. Siitä jatkettiin matkaa Kallislahteen, josta saimme lehmät junaan ja pääsimme junalla Ähtäriin. Ähtärissä tapasimme taas siskojen ja veljien kanssa. Majapaikan saimme Alastaipaleelta, huoneen Kulmalan talon vinttikerroksesta. Myöhemmin sinne tuli sitten isäkin, kun pääsi sairaalasta. Isältä oli hävinnyt matkalla polkupyörä ja porsas sekä taskukello, jonka isä oli saanut perintönä isältään. Kello oli amerikkalainen, aika isokokoinen. Kulmalassa asui tietysti talon isäntä ja emäntä sekä isännän veljenpoika, josta tuli silloin isäntä taloon. Näiden lisäksi talossa oli kaksi karjanhoitajaa ja yksi taloudenhoitaja. Emäntä asui omassa isossa kammarissa ja kävi syömässä talon pöydässä, mutta kahvin hän keitti itse. Muuten emäntä pysyi omassa huoneessaan. Toisilleen isäntä ja emäntä eivät juuri puhuneet. Ripille pääsimme lopulta Ähtärin kirkossa. Me kaikki koululaiset olimme paikalla ja oma pappikin.

Inhan varikolle töihin

Syksyllä pääsin Inhan varikolle töihin. Siellä rakennettiin varastoja, olin siellä lauta-poikana. Kun sota loppui, sinne tuli tykkejä ja muita ammuksia. Parakissa asuttiin ja siellä oli valtion ruokala. Siellä se talvi meni. Seuraavana kesänä olin uitolla pari viikkoa ja kuorin propsia kuukauden päivät. Olin heinättöissä, syksyllä korjattiin viljaa ja talvella tehtiin metsätöitä. Oli iso-oksaisia kuusia, pokasahalla kaadettiin ja kirveellä

karsittiin. Oli se raskasta työtä. Siitä ei paljoa palkkaa saanut, mutta jouten ollessa ei saanut mitään. Siihen aikaan kun ei saanut mitään tukia. Kevättalvella pääsin Virroille valtion varikolle. Siellä ollessa rakensin kallioluolia ja varastoja.

Vuonna 1946 muutimme Sysmään, mutta minä menin Ilmari Keinosen ja Jussi Pöystin kanssa Virroille rakennustöihin. Siellä rakennettiin kaksi omakotitaloa. Minun ei tarvinnut enää olla lautapoikana vaan sain omat työkalut, ja siitä se minun rakennusmiehen urani alkoi.

Vuonna 1947 rakensimme Sysmässä navetoita ja omakotitaloja. Kun ensimmäisen navetan perustukset saatiin valmiiksi, niin Ilmari sanoi ”Nyt Onni alkaa muuraamaan”. Kävin ostamassa muurauskauhan, vasaran ja vatupassin. Siitä se muuraus alkoi ja urakalla vielä. Sinä kesänä rakennettiin kolme navettaa ja yksi omakotitalo. Talven tullen rakennettiin Ravioskorpeen hirsinavetta. Siinä sain opetella myös hirsityötä.

8. HOITOTYÖ

- POTILAASTA KOKONAISEKSI IHMISEKSI

Vain harva meistä pystyy asumaan elämänsä loppuun asti omassa kodissaan, vaikka se ihanne olisikin. Kun vanheneva ihminen tarvitsee apua, hän muuttaa palvelutaloon tai hoitolaitokseen. Tutusta kodista lähteminen voi sekoittaa mieltä entisestään ja horjuttaa turvallisuuden tunnetta. Laitoselämä uhkaa kaventaa elämänpiiriä: tärkeät ihmiset ja omat askeleet näyttävät jäävän lopullisesti. Miten pysyä omana itsenä, vaikka on samalla toisten hoivattavana? Miten varmistaa, että oma tahto pääsee vielä toteutumaan?

Parhaassa tapauksessa muistelutikulle on jo ennen tätä vaihetta ehditty tallentaa yhtä ja toista, joka kertoo muistelijan, nyt hoivattavaksi asettuvan ihmisen, elä-

mästä. Muistelutikku auttaa hoidettavan ja hoitajan keskinäisessä kohtaamisessa. Kun hoidettavalla on kasvot, häneen on helpompi tutustua. Tikulta löytyvät elämänhistorian vaiheet ja toiveet tekevät hoidettavasta yksilön.

- Olis hirveen tärkeitä, että nähtäis enemmän vaivaa vielä enemmän siihen, että kaivettais se ihminen esille. Tää sairaus (dementoivat sairaudet) muuttaa tietyllä tavalla ilmeettömämmäks, eleettömämmäks, ei pysty puhumaan, ja sitten myös ulkonäkö on sillä tavalla toisten varassa. Ja siinä vaiheessa, jos asukas on kasvoton, niin olen sitä mieltä, että... hoitajakaan ei ymmärrä niin monia asioita. Mut jos asukkaalla on kasvot ja se menneisyys, hän on

*Kuka olen?
Mikä on minulle tärkeää?*

persoona, niin silloin osataan suhtautua oikeella tavalla ja nähdään ehkä enemmän vaivaa siihen, että ymmärretään.

Hoitajalle kuvat avaavat reitin menneeseen, jossa muisteli ja saattaa viivähtää päivittäin. Puheena oleva ihminen löytyy kuvista, hän on siis todellinen.

– Hän puhuu pojasta, ni se on silloin tämä Mikko, joka on Australiassa, joka ei pidä yhteyttä, tai jotain tällästä. Et ei henkilökunnan tarvi ihmetellä, mitä se joku poika siellä vilisee koko ajan. Ei se oo mikään harha ku se on ihan oikee se Mikko.

Tikulta voi löytyä myös käytännöllisiä, arkipäivän pieniä asioita, joista ihmiselle tulee kotoisa ja turvallinen olo. Kun hoitaja tutustuu tikun sisältöön, hänen on helppo toimia.

– Tämähän on hyvä, tästä näkee ihan oikeasti, että tämä ihminen pitää siitä, että papiljotit laitetaan päähän saunan tai suihkun jälkeen. Konkreettisesti näkemällä muistaa paremmin.

– Ollaanhan me sitä mietitty, että miten sit käytännössä. Kun tavallaan monen

kanssa se muistelu tapahtuu siin samassa kun tehään hoitohommia. Et viet ihmistä suihkuun ja siin jutellaan kaikennäköistä... samoin kun vaihetaan vaatteita tai rasvataan jalkoja, niin jutellaan ja paljon muistellaan. Se ei lähellekään kaikkia palvele se, että nyt otetaan esiin tää ja... Näkisin, että kun on tikku niin sitten pitää vaan raakasti viikko-ohjelmaan laittaa että tässä on tämmöinen muisteluhetki.

Ihanne olisi, että tikkutyöskentelystä tulisi osa perushoitotyötä, eikä se olisi sen rasittavaksi koettu lisä. Samalla koko vanhustyö voisi saada arvostusta.

– ...meidän tuleville asukkaille...tunnettais se vanhusten elämänhistoria ja ne mielenkiinnot, että jos se olisi tehty silloin, kun oltiin itse vielä voimissa.

Vielä on kysyttävä, kuka tekee tikkutyötä ja milloin sitä ehditään tehdä. Tikutuksen soisi tulevan osaksi virallista terveydenhuoltoa ja vanhustyötä. Ehkäpä se tulevaisuudessa sisältyy hoitajan tehtävänkuvaan ja henkilökunnan ajattelutapaan, jo alan oppilaitosten koulutusohjelmista alkaen.

Vuokon tarina

Synnyin Hartolan Vuorenkylässä vuonna 1930 Haukan talossa perheen toisena tyttärenä. Kasvoin maatalossa sisareni ja veljeni kanssa. Kävin siellä koulua neljä vuotta 1938–42, jonka jälkeen muutimme Sysmän Kankaisille. Lapsuuttani varjosti oman äitini kuolema keuhkotautiin 30-vuotiaana. Olin silloin 8-vuotias.

Opettajani Vuorenkylässä alaluokilla tuli meille äitipuoleksi sitten myöhemmin. Koulunkäynti keskeytyi joksikin aikaa sodan vuoksi, kaikesta oli puutetta. Kahvi, sokeri, voi, vaatteet, kengät, kaikki olivat kortilla. Koulussa kuitenkin saimme mukin maitoa, ei aina sitäkään. Joillakin saattoi olla eväsläpää, miltei aina ilman voita. Pittempimatkalaisille annettiin kumisaappaita. Ankaranaan angiinaan kuoli ainakin kaksi tyttöä, toinen heistä oli pikkuserkkuni. Minäkin sairastuin, se oli rankkaa. Ei mitään lääkkeitä eikä lääkäreitä, 25 km Hartolan kirkolle. Linja-autokaan ei kulkenut.

Sota-aikaan saimme kokea Vuorenkylässäkin aitoa pelkoa. Venäläinen lentokone-saattue lensi linjassa Lahti-Jyväskylä ylitsemme. Kuulimme jylinää jo etukäteen, joten olimme ulkona pakkasessa tutkailemassa mitä tapahtuu. Piti hakea valkoiset lakanat korville ja hakeutua hankeen. Koulussa ainakin näin neuvottiin. Ikkunoiden piti olla peitetyt. Vilttejä etsittiin ja osa huoneista pidettiin ihan pimeinä. Tämä on jäänyt hyvin mieleen. Äiti oli jo kuollut, isä oli sotahommissa, ei kuitenkaan rintamalla asti. Mitenkähän me 13-, 10- ja 5-vuotiaat oikein pelkojemme kanssa selvisimme? Olihan meillä palvelusväkeä, mutta sittenkin. Kaikki oli outoa jo äidin kuolemankin vuoksi.

Kun isä oli sotahommissa ja äiti oli kuollut, piti 13-vuotiaan sisareni ottaa vastuuta perheestä, ainakin tärkeimmät keittiötyöt. ”Ei ollut isää, ei ollut äitiä joka sitä lasta hoivaa”, oli kohdallamme totta. Tuohon aikaan lähetettiin lapsia Suomesta Ruotsiin sotaa pakoon. Minun ja serkkujeni kohdalla sitä harkittiin. Serkkujen äiti ei kuitenkaan suostunut ajatukseen. Ehkä näin oli hyvä. Asioilla on tapana järjestyä. Muistelen että olisin vapaaehtoisesti halunnut lähteä. Tunsinkohan itseni orvoksi? Tai ehkä juuri siksi.

Jossain vaiheessa tuli meille ns. emännöitsijä ja hyvä tulikin. Hän ompeli meille uusia vaatteita vanhoista vaatteista ja korjasi tarvittavia. Hän laittoi hyvää ruokaa ja piti komentoa. Kotitöihin vain! Lanttuja ja nauriita kuorimaan, rapsutettiin sisustaa ja syötiin. Sehän olikin vasta herkkua. Navettakin eläimineen kutsui. Olin mielelläni mukana tekemässä ihan oikeita töitä. Hauskinta ja jännittäväintä oli etsiä kanojen pesiä isossa vintissä. Se oli mielihommaa, vaikkei niitä aina löytynytäkään. Jatkuvasti sil-

loin tällöin unissani etsin ja löydän munia enemmän ja vähemmän. Pyykit kävimme huuhtelemassa Sotkuojassa. Kaivossa ei riittänyt vettä.

Leikit piti keksiä itse. Ainoa peli oli Musta Pekka ja sitä pelattiin kortit loppuun. Hauskinta oli saada isäkin mukaan. Leikittiin itsetehdyillä räsynukeilla. Sahajauhoja vain sisään ja tilkuista kolttuja, essuja ja muuta mukavaa. Niitä tehtailtiin jatkuvasti ja niitä oli kymmeniä. ”Työmies”-tupakka-askeista sai vauvanukeille hyviä sänkyjä. Oikean nukan sain joulupukilta jouluna 1941. Kaunis kansallispukuinen tyttönukke, johon tietysti ihastuin. Tein tilkuista myös ison, hienon käsilaukun käsin. Siinä oli kaksi taskua, joissa säilytin tärkeitä papereita, taisivat olla kirjeitä ja muuta mukavaa.

Naapurin Tertun kanssa tavattiin meidän pihassa ja siellä leikittiin hiekkakasassa ”pudotusta” monttuihin. Kaivettiin syvä kolo hiekkakasaan, päreitä aukon päälle ja hiekkaa (tämä on tehty salaa, toinen tulee silmät kiinni hiekkakasalle ja HUMPS). Olimme me joskus tuhmiakin. Kaivon kannella istuttiin ja vintattiin vettä ylös ja opeteltiin samalla kiroilemaan. Kotona sitä ei yleensä kuultu. Leikkien lomassa sopivassa paikassa ärräpäitä tuli lujaa. Kun tarpeeksi kirottiin, mitta tuli täyteen, eikä sen jälkeen ole juuri tarvinnut kirotta. Onnistuimme nähtävästi tekemään sitä leikkien tuoksinassa aikuisten kuulematta.

Talvisodan päätyttyä alakoulun opettajani ja isäni alkoivat seurustella. Kuljetin kirjeitä heidän välillään, avonaisia tosin, mutta en koskaan lukenut niitä. Jälkeenpäin kuvittelin niiden olleen niitä niin sanottuja ”rakkauskirjeitä”. Arvasin mitä oli tulossa. Isä-Einari avioitui 1941 opettajani kanssa. Opettajan muutettua kotiimme Haukalle häiden jälkeen sovimme isän, hänen ja meidän kolmen lapsen kanssa yhdessä että kutsumme häntä Toini-tädiksi, ja niin tapahtuikin. Isäni ja Toini-täti saivat kahdeksan lasta, joista ensimmäinen, Ritva, kuoli 3 kk:n ikäisenä.

Muutto Vuorenkylästä Sysmään

Voisin sanoa, että lapsuusaika loppui ja nuoruusaika alkoi, kun syntymäkoti myytiin ja uusi koti ostettiin Sysmästä. Muutto tapahtui keväällä 1942 sotien välissä. Matka rehtiin isän ja 6-vuotiaan veljen kanssa hevoscarryyllä, taikinatiinu ja sikapossu, elävä, puulaatikossa. Aika veikeä kuorma, matkaa vajaa 50 km. Sysmän puolella oikaistiin Lepooskankaan kautta, ettei tarvinnut ajaa kirkonkylän kautta ”omituisen” muutto-

kuorman kanssa. Jännitti. Kohteena oli valkoinen, kaunis talo koivikkomäellä. Vehkajärvi levittäytyi kahteen suuntaan, välillä oli pieni silta. Kirkonkylä näkyi järven takana, matkaa noin 3 km. Maisema oli mitä kaunein jo järvenkin vuoksi. Minä jouduin tai sanoisinko pääsin tekemään pihasiivouksen talven jäljiltä. Piha-alue oli suuri, laitoja ei juuri näkynyt. Kyllä harava ja luuta heiluivat, työ oli mieluinen. Kaiken lisäksi isä antoi viisi markkaa palkaksi. Se ei ollut tavanmukaista siihen aikaan. Peltotyöt kutsuivat, noin 20 hehtaaria, ei tarvinnut etsiä kesätöitä. Seuraavana aamuna ani varhain lähti Haukalta karjalauma Sysmää kohti jalkapatikassa. Karjakko Sylvi, sisareni Salme ja Arvi sekä apumies Martti luotsasivat lehmäjonoa jalkaisin Vuorenkylästä maantietä pitkin Sysmään. Arvi ja Martti ajoivat vuoronperään hevoskärryillä rinnalla. Tytöistä toinen jonon edessä ja toinen lopussa. Mahtoivat olla ajajat ja ajettavat tosi uupuneita. Lehmäparat eivät yksinkertaisesti jaksaneet poukkoilla jonosta. Kunnialla pääsivät kaikki kulkijat uuteen kotiinsa. Maatalossa riitti töitä kesälomien ajaksi. Lyhyen kesälomamatkan sain tehdä Putkilahteen, äiti-vainajani kotiin, mummon ja vaarin luokse. Siellä viihdyin sukulaisten seurassa.

Syksyllä 1942 pyrin Sysmän Yhteiskouluun ja pääsinkin. Kaikki hakijat pääsivät. Olen isälle kiitollinen, että hän tähtäsi tilan oston juuri sopivaan aikaan! Tykkäsin käydä koulua. Sota-aikaan joutui osa opettajista lähtemään sotaan, olin vähän tuuliajolla. Matikan opetus oli heikkoa. Saimme loppuvaiheessa sijaisen, joka teki meille kokeet ja huomasi kuinka keinoa matikan tieto oli. Sovimme hänen kanssaan, että hän tekee meille virallisesti ylimääräiset kokeet ja antaa meille sitä ennen tuhtianoksen opetusta. Se pelasti meidät V luokan oppilaat matikan ala-arvoisilta numeroilta. Saimme, ainakin minä, korotettua numeroani kivasti. Sillä oli kuitenkin suuri merkitys tulevassa. En halunnut – mietin kyllä tarkkaan – lähteä Lahteen lukioon jatkamaan. Hain Lahden kansankorkeakouluun. Valitsin Yhteiskunnalliseen Korkeakouluun ja seminaariin ohjaavia linjoja. Viihdyin siellä erinomaisesti, se oli yksi parhaimmista ajanjaksoista elämässäni.

Murrosiässä äiti-ikävä nousi pinnalle. Silloin oli vaikeaa ja kirjoittelin kaikenlaista, mm. ”Miks mun täytyy orpo olla, elämä on harmaa. Miks mua Luoja rankas orvon kohtalolla, sitä en mä arvaa?”

Ensimmäinen kesätyö kodin ulkopuolella oli vuonna 1946, viimeinen kesä koulun aikana. Rehtorini kysyi koulun loppuessa, haluaisinko mennä pankkiin kesäksi töihin. Totta kai halusin. Se oli onnenpotku. Siitä se alkoi se pankkivirkailijan homma. Pidin työstä ja ajattelin sitä jopa omaksi alakseni.

Kotona asuessa ei paljon ollut aikaa harrastamiseen, voi melkein sanoa että työ oli harrastus. Meitä oli isäntä Einari, emäntä Toini ja 10 lasta, renki ja karjakkoo, 15 henkeä yhteensä. Hyvä että kaikki mahtuivat samaan pöytään syömään. Koulun alettua meille tuli aina lisää ihmisiä. Koululaisia oli vuorotellen Pertunmaalta, Hartolasta, Korpilahdelta, jopa sotatalvena kaksi tyttöä Helsingistä.

Maatalon työt

Maatalossa riitti töitä kesäloman ajaksi. Se kuului asiaan, että heti keväällä puutarha kuntoon, sitten heinänteekoon, rukiinleikkukseen ja kauran seivästykseen. Ruiskuhiloiden teko oli kivaa, usein oli talkoitakin. Sitten ajo puimalaan, jossa puimakone teki tehtävänsä, erotteli jyvät korsista säkkeihin, jotka olivat kauhean raskaita siirrellä. Siinä raisin lintsata. Sain yksin hakea pelloilta hevosella tyhjät heinäseipäät. Vähän pelotti ojien yli harppominen hevosen kanssa. Olin kesän alusta asti opetellut kävelemään heinäpellon sängillä paljain jaloin ja sitten ruissängillä olikin jo helpompi kävellä aristelematta. Se vaati sisua, mutta onnistuin. Tuntui hyvältä.

Lehmien haku metsästä iltaisin kuului myös tehtäviin. Matkaa oli jonkun verran. Joskus lehmät odottivat jo portilla, joskus niitä sai hakea jopa metsän perukoilta. Isoa sonnia pelkäsin. Kuljin aina aidan puoleista reunaa, jotta kerkiän karkuun aidan taakse jos se tulee kohti. Joskus sattui, että nuoret ”mullikat” karkasivat naapurien puolelle katkaisten aitoja, ja silloin oli haettava lisävoimia. Joskus ne saattoivat olla kateissa vuorokausiakin. Lehmänlypsyssäkin kerkisin olla monta kertaa, ensin varjelin kärpäsilta koivuvihtalla lehmiä, jotta eivät potkineet. Myöhemmin jouduin lypsämään. Kaikkein kurjinta oli nousta kesäaamuna klo 5 lypsylle. Kerran muistan nukahtaneeni ulkovessan luokkuun ennen pellolle menoa. Ei ihme, että myöhemmin elämässäni en suuremmin ihannoinut maatalon omistamista. Kunnioitan isojen maatalojen emäntiä ja isäntiä.

Osa 3.

*Millaisia hyviä käytäntöjä hanke on synnyttänyt?
Miten tästä jatketaan?*

9. HYVÄT KÄYTÄNNÖT

Reippaasti käytäntöön

Alussa oli tyhjä tikku. Tikutushankkeen lähdeksi käytettiin edellä ja käyttäjän toiveet johtotähtenä. Tikkuja kehitettiin ja tutkittiin niin, että käyttäjät pääsivät alusta asti vaikuttamaan siihen, mitä ja miten tikulle tallennettiin. Tämä jatkui koko hankkeen ajan: käyttäjien vähitellen kertyneitä kokemuksia peilattiin, poimittiin talteen hyvät käytännöt ja ratkottiin eteen osuneita pulmia.

Pilottiryhmissä oli jokaisessa omat erityiset tarpeet: muistisairaot, maahanmuuttajat ja elämäkerturit vietiin tikkutyöhön keskenään erilaisia polkuja pitkin. Tärkeintä oli, että kuljettiin aina kullekin ryhmälle parhaiten sopivaa reittiä.

Opiskelijat apuna

Tikutuksessa oli mukana Lahden ammattikorkeakoulun sosionomiopiskelijoita ja Dilan lähihoitajaopiskelijoita.

Opiskelijajayhteistyö osoittautui toimivaksi ja tarpeelliseksi. Sosiaali- ja terveysalan opiskelijat työstivät tikkuja osana omia opintojaan. Opiskelijoilla oli niin paljon tietoja ja taitoja, että tikun tekeminen onnistui teknisesti. Samalla he pääsivät tutustumaan ikääntyvien ihmisten elämänhistoriaan – ja menneeseen maailmaan.

– Kävin tänään Hiljan luona. Halusin nähdä miten hän kokee sähköisen valokuvakehyksen. Heti kun sain kuvat pyörimään ja aloitettiin katsomaan niitä, Hilja alkoi muistella ketä kuvissa esiintyi. Hän oli selvästi innostunut siitä että sai katsella noita kuvia ja jälkikäteen hämmästeli itsekin sitä, kuinka hyvin muisti ja tunnisti lapsuuden perhettään ja niitä tilanteita, joita kuviin liittyi, vaikkei ollut niitä pitkään aikaan katsellut. Hänellä oli paljon kerrottavaa ja huomasin että olisi tärkeää että kuvan saa aina välillä pysäytettyä, kun hän haluaa kertoa siitä. Vaikuttii että hän ei vierastanut millään lailla itse kehystä, ja pystyi kiinnittämään huomionsa kuviin. Palautin hänelle kirjekuoreissa alkuperäiset paperikuvat, ja niistä hän oli myös kovasti kiitollinen ja halusi varmistaa että ne tulevat hyvään talteen. Kun minun oli aika lähteä, pyyteli että tule uudestaan milloin vain pääset. Sanoi että päivä tuntuu niin pitkältä, kun on ikänsä tottunut tekemään töitä. Onneksi on sentään Toope-kissa seurana, joka on tärkeä linkki menneeseen. Hyvillä mielin lähti päiväsaliiin lounaalle.

Opiskelijat pitivät tikutuskokemustaan kasvattavana. Se tarjosi aimo annoksen käytännön oppia siitä, mitä muistelutyö on, miten ikääntynyt asiakas kohdataan ja miten tietotekniikkaa voidaan hyödyntää.

Opiskelijat kommentoivat kokemuk-
siaan oppimispäiväkirjoissa.

*- Näytin hänelle ja tyttärentyttäreille tekemääni tikkua. Hän oli niin otettu ja kiitollinen siitä! Oli mukava nähdä kuinka tärkeäksi hän tunsi itsensä ja sanoikin, että hänestä on niin ihana kun tämä hänen elämänsä on huomioitu ja hän kokee että sitä arvostetaan. Sanoi, että se on hänelle aivan kuin pal-
kinto tehdystä työstä. Varmisti vielä lopussa, että tiedäthän sinä kuinka kiitollinen olen.*

Osallistujat puolestaan kiittelivät opiskelijoiden taitoja ja mutkattomuutta.

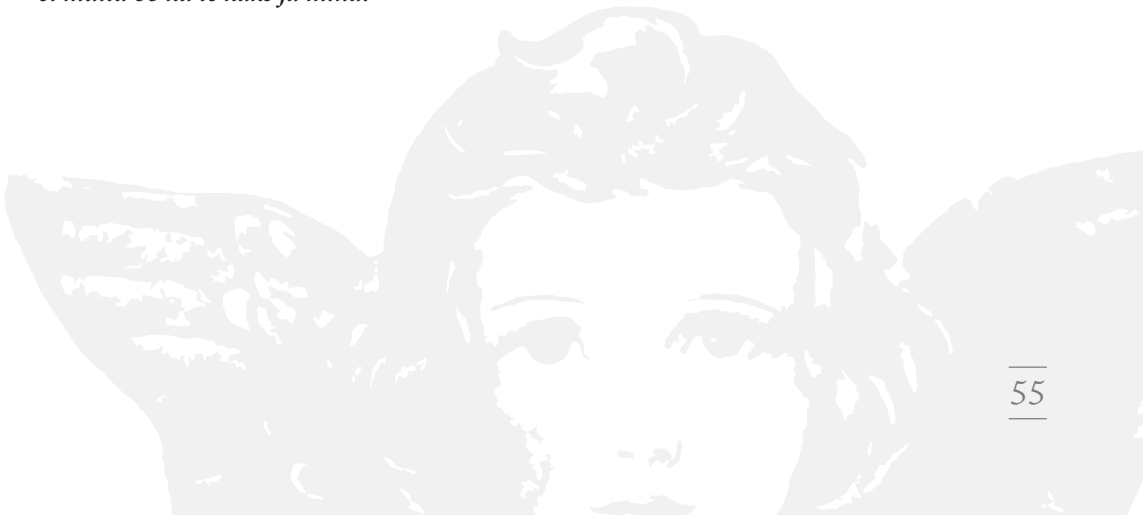
- Tyttöjen kanssa tehtiin porukalla, porukallahan sitä. Enhän minä olis mitään osannut itse tehdä.

- Se tulee niinku henkilökohtaseks ku ei muita oo ku te kaks ja minä.

Opiskelijoiden kautta löytyi helposti yhteys käytännön hoitotyöhön ja tikutuksen järjestämisen pulmiin.

*- Minulla oli mahdollisuus olla kesä-
töissä samassa hoitoyksikössä, jossa muis-
telija asustaa. Ajattelin kesän alussa että nythän minulla on hyvä mahdollisuus samalla työstää tikkua lisää ja tutustua häneen paremmin. Hyvin pian huomasi että käytännössä se ei vain onnistunut. Työ vei niin mukanaan, oli paljon minulle uutta sisäistettävää, aika ja energia ei yksinkertaisesti riittänyt siihen. Huomasin myös että vakituinen henkilökunta on niin työn kuormittamaa, että ei heilläkään olisi voimavaroja tikun käyttöön sellai-
sena kuin sitä tähän asti on ajatellut. Ehkä tulevaisuudessa se voi toimia, mutta tuli tunne, että tästä täytyy neuvotella lisää, että löytyisi sopiva muoto, joka palvelisi myös työyksikköä, eikä kuormittaisi sitä.*

Hoitotyön arjessa nähtiin, että aikaa ylimääräisille tehtäville ei riitä.

Poikkitieteellinen yhteistyö

Tikutus-hanke toteutettiin yhteistyönä. Kaksi yliopistoa – Helsingin yliopisto, Koulutus- ja kehittämiskeskus Palmenia ja Lappeenrannan teknillinen yliopisto, Lahti School of Innovation – yhdistivät voimansa. Uudenlaisia yhteiskuviaita syntyi, kun yhteisellä asialla olivat sosiaaligerontologian, terveystieteiden, ravitsemustieteen, geronteknologian, muotoilun, taidelähtöisten menetelmien, käyttäjälähtöisten innovaatioiden, palveluinnovaatioiden ja liiketaloustieteiden edustajat.

Poikkitieteellisen yhteistyön lisäksi hanke toteutettiin ennen kaikkea tieteen ja käytännön välisenä yhteistyönä. Hankkeessa oli mukana päijätämäläisiä vanhustyön ja sosiaali- ja terveysalan toimijoita yksityiseltä, julkiselta ja kolmannelta sektorilta. Yksityiseltä sektorilta mukana oli muidenkin toimialojen edustajia.

Yhteistyö ammattikorkeakoulujen kanssa teki mahdolliseksi käyttää tikutus-idea osana opetusta, esimerkiksi kummivanhustoiminnassa.

Tärkeintä oli kuitenkin saada mukaan itse asiakkaat, jotka olivat lähteneet mukaan hankkeeseen osallistuneiden organisaatioiden kautta.

10. JOHTOPÄÄTÖKSET JA JATKO

Terveystikun mutkikas taival

Pelkkää ruusuilla tanssimista Tiku-tus-hankkeen nelivuotinen kehittämistyö ei ollut: erityisesti terveystikku välineenä joutui pian vastatuuleen. Vaikka terveystikun sisältö oli toimiva ja sen apu mahdollisessa hätätilanteessa ja toisaalta terveyden edistämisessä tunnustettiin yleisesti, idean eteenpäin vieminen pysähtyi käytännön ongelmiin. Tikkuja ei virusvaaran vuoksi saanut liittää terveydenhuollon järjestelmien tietokoneisiin. Samaan aikaan kantautui uutisia sekä valtakunnan tasolta että paikallisesti: kehitteillä oli nettipohjaista Kantaa, Taltionia, Hyvistä. Älypuhelimet löivät läpi ja tarjosivat omia terveyden edistämiseen liittyviä sovelluksiaan.

Aika ajoi siis terveystikun ohi, mutta ideasta versoi paljon henkilökohtaista hyvää. Terveystikun sisältöjä tutkijoiden kanssa kehitellyt eläkeläisten pilttiryhmä oli siitä elävä todiste. Moni ryhmäläinen teki pikkuhiljaa muutoksia elintapoihinsa terveystikun idean kannustamana – vertaisryhmällä oli tähän toki oma vaikutuksensa. ”Autoillakin on huoltokirja, miksei siis ihmisillä”, totesi Kyösti Lintunen usein ryhmän tapaamisissa. Terveystikun idea on edelleen ajan-kohtainen: hätätilanteessa ei auta, että omat tiedot ovat tallessa valtakunnallisessa verkkovarastossa. Tekniikka ja

muotoilu mahdollistavat uusia ratkaisuja: esimerkiksi kaulakoruun voi piilottaa sirun, jonka sisältämät tiedot voi etälukea puhelimen avulla. Hankkeen aikana useampi taho väläytteli terveystikkusisältöjen siirtämistä älypuhelimien, mutta hyvä ajatus kaatui aina siihen, että puhelinten henkilökohtaiset pääsykoodit estävät näiden tietojen lukemisen. Mutta niin vain kehitys menee eteenpäin: tätä kirjoitettaessa, marraskuussa 2014, vastaan tuli terveyssovellus, johon voi tallentaa SOS-tiedot. Tietoihin pääsee kuin pääseekin käsiksi puhelimen lukitulta näytöltä, vaikka ei tietäisi puhelimen pääsykoodia!

Muistelutikku inspiraation lähteenä

Jos kohta terveystikku kohtasi teknisiä haasteita ja sen kehittämistyössä nähtiin paljon uhkia, muistelutikun kehittäminen eteni suotuisissa merkeissä. Päijät-Hämeen keskeisimmät vanhustyön toimijat lähtivät innokkaasti mukaan kehitystyöhön, ja tuloksena oli kirjo erilaisia tekemisen tapoja ja sisältöratkaisuja. Tikuille tallennettiin elämäntarinoita monin tavoin: oli pitkiä elämäkerrallisia tekstejä, lyhyitä kuvauksia, katkelmia elämän varrelta, valokuvia kuvateksteineen, digitarinoita, skannattuja kirjoja, matkalippuja, karttoja, värssyjä. Tavat-

tiin sanoa, että tikun sisältöjä rakennettaessa vain mielikuvitus on rajana ja ainoa, mikä puuttuu, on tuoksu – tois-
laiseksi.

Tikkuja tehtiin ikääntyneille, maa-
hanmuuttajille, puhumattomille. Oli
omatoimisia, virkeitä eläkeläisiä, jotka
koostivat tarinansa itse tai avustet-
tuina. Oli muistisairaita, joiden läheis-
ten ja hoitajien apu oli korvaamaton,
kun tikkua koostettiin. Syntyi ajatus
uudenlaisesta työn tekemisen tavasta
ja ”tikkuräätälin” toimenkuvasta: päivä-
toiminnan ohjaajat, lähihoitajat ja so-
sionomit sekä alan opiskelijat tarttuivat
rohkeasti toimeen ja muovasivat tutki-
joidenkin oletuksia siitä, miten tikkuja
kannattaa rakentaa.

Pilotointi onnistui yli odotusten, sillä
tuotokset olivat huikeita ja erilaisten so-
vellusten kirjo valtava, vaikka lähtökoh-
tana oli tyhjä tikku. Muistelutikkuidea
toimi ylipäättään voimakkaana inspira-
ation lähteenä. Aina kun muistelutikkua
esiteltiin uusille tahoille, syntyi uusia
ideoita sen soveltamiseen. Tätä auttoivat
idean yksinkertaisuus, ihmisläheinen ote,
matala kynnyys tekemiseen ja käyttöön-
ottoon sekä luonnollisesti tarve tämän-

kaltaiseen tiedon tallentamiseen. Monet
olivat ymmärrettävästi sitä mieltä, että
muistelutyötä helpottaisi ja nopeuttaisi
valmis rakenne tai ainakin apukysymyk-
set. Tähän tarpeeseen kehitettiin kaksi
apuvälinettä: muisteluohjelma ja muis-
telutikkukäsikirja. Lisäksi koottiin ku-
vapankki, jota voi käyttää ryhmätoimin-
nassa tekijänoikeusvapaasti.

Tunnustusta läheltä ja kaukaa

Tikutus-hanke sai nelivuotisen taipa-
leensa varrella kiitosta. Padasjoen Sääs-
töpankkisäätiön Vuoden Helmi –pal-
kinto myönnettiin hankkeelle vuonna
2011. Syksyllä 2012 hanke pääsi finaaliin Euroopan investointipankin järjes-
tämässä Sosiaalisten innovaatioiden kil-
pailussa.

Suuntia tulevaan

Hankkeessa oli mukana laaja yhteistyö-
verkosto, jonka kautta mukaan saatiin
ikäntyneitä, erityisryhmiä, sosiaali- ja
terveysalan organisaatioiden henkilöstöä
ja johtoa, oppilaitosten edustajia, opiske-
lijoita ja eri toimialojen yritysten ihmisiä.
Kaikilla oli kuitenkin yhteinen viesti: elä-
mänhistoriallista lähestymistä tarvi-

taan. Tätä perusasiaa eri ryhmät lähestyivät kukin omasta näkökulmastaan. Näin syntyi yhä uusia ja uusia sovellusideoita.

Vielä hankkeen loppuvaiheessakin uusia ideoita kumpusi lupaavasti. Tulevaisuudessa voidaan esimerkiksi edelleen kehittää muisteluohjelmaa ja sen sovelluksia. Tikutuksen filosofiaa haluttaisiin myös tuoda entistä tiiviimmin mukaan oppilaitosten opintosuunnitelmiin. Hoitotyön, kulttuurialan ja tietotekniikan osaamista voidaan yhdistää ammatillisessa ja ammattikorkeakoulutuksessa, peruskoulussa lapset ja isovanhemmat voivat puuhata yhteisten projektien parissa. Kun aineistoja – vaikkapa luontoaiheita ja museoiden ja taidekokoelmien aarteita – digitoidaan, ne ovat helpommin myös erityisryhmien ulottuvilla. Uusi teknologia tuo omat, erityiset mahdollisuutensa pelien ja virtuaalisen todellisuuden käyttämisen kautta.

Yksi pieni esine ja yksinkertainen idea voivat muuttaa vanhustenhoitoa enemmän yksilöä arvostavaksi. Samalla yhteinen sukupolvikokemus vahvistuu ja kulttuuriperintö jää elämään.

*Kukka ja perhonen
Oi tuskaa kukkasen hennon,
joka kylmään multaan jää,
kun huimassa häilyvän lenno-
pois perhonen häviää.*

*Sen juuret on syvällä maassa
terälehdet kannata ei.
Mut hetkessä autuaassa
sen sielun perhonen ve-*

*Seni-ilmoja siivet hallo
Luo kukkasen loisteessa
ne ehkä hetkeksi pau-
tai ehkä ei milloink-*

- Saima Harmaja

Suuret kertomukset koostuvat pienistä tarinoista.

Tässä loppuraportissa kerrotaan nelivuotisen Tikutus-hankkeen havainnoista ja tuloksista: mitä kaikkea henkilökohtaista muistitikku voi pitää sisällään ja millaisille sovelluksille se tarjoaa mahdollisuuksia. Mukana on otteita hankkeeseen osallistuneiden pilottiryhmäläisten tarinoista. Yksikään muisto ei ole liian pieni kerrottavaksi!